



Верховний
Суд

Верховний Суд у цифрах і фактах
за 2019 рік

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

Друк цього Звіту здійснений за підтримки Ради Європи в рамках проекту «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень» на запит Верховного Суду. Цей Звіт має на меті висвітлити основні цифри і факти, що ілюструють другий рік діяльності Верховного Суду. Погляди, викладені у цьому виданні, належать авторам цієї роботи і не можуть ні за яких обставин вважатися такими, що виражають офіційну точку зору Ради Європи.

Зміст

Вітальне слово	3
Вступ.....	4
Про Верховний Суд	7
Загальна статистика	10
Ключові рішення Верховного Суду	15
Рішення Великої Палати	15
Рішення у зразкових справах	25
Рішення Касаційного адміністративного суду	28
Рішення Касаційного господарського суду.....	34
Рішення Касаційного кримінального суду	43
Рішення Касаційного цивільного суду	55
Систематизація та оприлюднення судової практики	63
Науково-консультативна рада при Верховному Суді	65
Міжнародна діяльність	66
Законопроектна робота	75
Комунікаційна діяльність	77
Викладацька та просвітницька діяльність	79
Позаробоча діяльність.....	82

Вітальне слово



Шановні друзі!

Завершився 2019 рік, який став другим роком роботи Верховного Суду.

На початку 2019 року ми сподівалися на якнайшвидше поповнення Верховного Суду новими суддівськими кадрами. Ця визначна подія сталася у травні. І Суд запрацював на повну силу. За рік зусиллями 193 суддів було розглянуто майже 102 тисячі справ.

Як і у 2018 році, у фокусі уваги був ефективний захист прав і свобод людини та громадянина відповідно до європейських стандартів та принципів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, з орієнтиром не тільки на національне законодавство та судову практику, а й на рішення Європейського суду з прав людини.

Утім, наприкінці серпня 2019 року зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» поставили під загрозу спроможність Верховного Суду виконувати покладені на нього функції. Наступ на незалежність судової влади вчергове продемонстрував проблеми з розумінням ролі судів у державі, впливом непродуманого реформування судової влади на українське суспільство, взаємодією між гілками влади та незахищеністю простої людини, адже право кожного на вирішення його спору незалежним, неупередженим судом у розумні строки опинилося під загрозою.

Провівши масштабні консультації з міжнародними партнерами та правничою спільнотою, ми отримали від них підтримку в боротьбі за незалежність судової влади. Та це був лише початок.

З кінця 2019 року Конституційний Суд України розпочав розгляд подання Верховного Суду щодо неконституційності деяких положень Закону № 193-ІХ.

2020 рік має стати визначальним як для судової влади, так і для нашої держави, адже верховенство права не існує без взаємоповаги між гілками влади, а побудова демократичної та правової держави неможлива без незалежного суду.

Тож хочеться побажати нам усім мудрості, терпіння, сил і натхнення.

Голова Верховного Суду
Валентина Данішевська

Вступ

Верховний Суд розпочав процесуальну діяльність 15 грудня 2017 року. У перший рік роботи суддям Верховного Суду довелося зіткнутися з багатьма викликами, пов'язаними з організацією роботи установи, та великим навантаженням. Незважаючи на всі випробування, 2018 рік був результативним: судді Верховного Суду розглянули майже 90 тисяч справ.



У середньому протягом 2019 року до ВС надходило 360 звернень щодня

У 2019 році, як і в попередньому, скарбничка досягнень Верховного Суду поповнилася великою кількістю ухвалених рішень, новими правовими позиціями, розглянутими зразковими справами, розв'язаними юрисдикційними спорами та виключними правовими проблемами.

Чи не найбільш очікуваною подією другого року діяльності стало кадрове поповнення Верховного Суду. У травні 2019 року 75 правників, які перемогли в другому конкурсі, були призначені суддями ВС.



Анонімне письмове тестування на зайняття вакантних посад суддів Верховного Суду під час другого конкурсу, 14 листопада 2018 року

У Касаційному адміністративному суді на допомогу колегам прийшло 25 суддів, у Касаційному цивільному суді – 22, Касаційному господарському суді – 15, Касаційному кримінальному суді – 13. Кожен із касаційних судів додатково делегував по одному судді до Великої Палати Верховного Суду, у складі якої тепер працює 21 суддя.



Під час урочистої церемонії новопризначені судді ВС склали присягу, 7 травня 2019 року

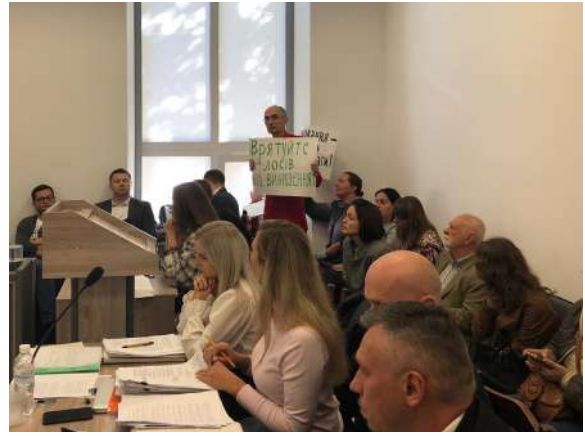
Поповнення лав ВС новими силами дало змогу зменшити навантаження на суддів, котрі працювали в установі з 15 грудня 2017 року, та пришвидшити розгляд справ. Так, у 2019 році Верховний Суд розглянув майже 102 тисячі справ. Загалом же за два роки роботи ВС розглянув понад 192 тисячі справ.



Після зарахування до штату ВС 75 новопризначених суддів Пленум ВС розглянув питання щодо оптимізації структури й штатного розпису апарату Суду, 24 травня 2019 року

У 2019 році Суд займався удосконаленням застосування касаційних фільтрів, механізмів забезпечення єдності судової практики, форми та змісту судових рішень. Верховний Суд успішно пройшов випробування розглядом виборчих спорів під час проведення президентських та парламентських виборів, а також багатьох інших справ, до яких була прикута увага суспільства.

Крім того, минулого року Верховний Суд успішно запровадив нововведення – публікацію щотижневих оглядів рішень Європейського суду з прав людини. Водночас була продовжена традиція, започаткована у 2018 році, – оприлюднення дайджестів судової практики ВС.



Розгляд справи, у якій ВС визнав законним наказ Мінекології, яким затверджено внесення лося європейського до Червоної книги України, 2 жовтня 2019 року

У 2019 році також були встановлені нові та розвивалися раніше налагоджені контакти з міжнародними партнерами. Особливу підтримку міжнародної спільноти ВС відчув у боротьбі за суддівську незалежність, яка опинилася під загрозою у зв'язку з внесенням на розгляд Парламенту законопроєкту № 1008, а потім і з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування».



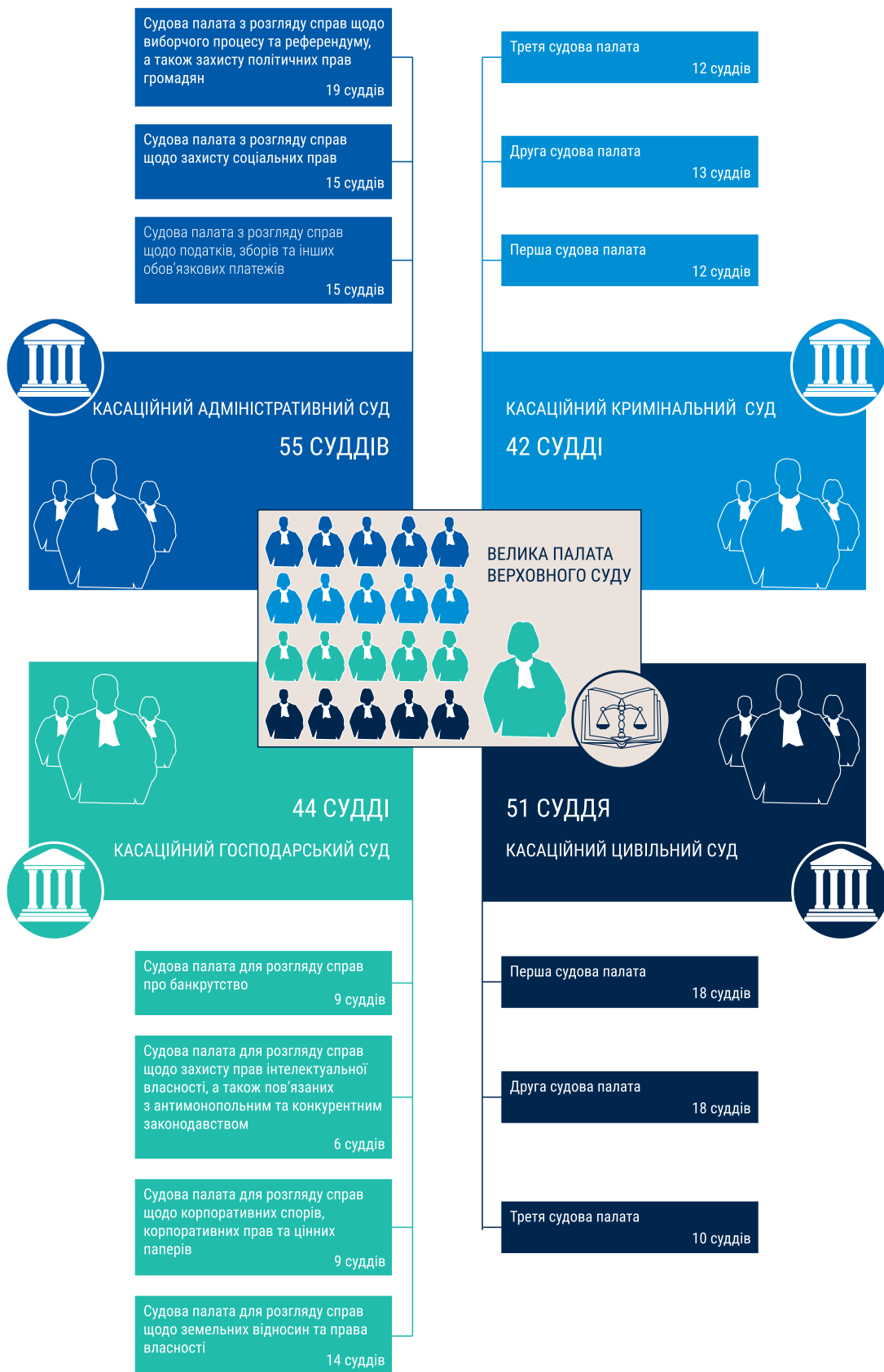
Обговорення з послами G-7 результатів дворічної діяльності ВС, 23 грудня 2019 року

У цей час активізувалася і комунікація ВС з громадськістю, правничою спільнотою та зі ЗМІ. Судді Верховного Суду завжди відкриті для суспільства й переконані, що саме зворотний зв'язок і конструктивна критика допомагають з'ясувати, які є недоліки в діяльності ВС, визначити заходи для покращення роботи установи.

Тож пропонуємо до вашої уваги цифри і факти, що ілюструють другий рік діяльності Верховного Суду.

Структура суду

ВЕРХОВНИЙ СУД – 192 СУДДІ



Портрет судді



192

СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

З НИХ:



83



109



140



СУДДІВ

35



НАУКОВЦІВ

13



АДВОКАТІВ

4



ОСОБИ, ЩО МАЮТЬ СУКУПНИЙ СТАЖ

35



Наймолодший суддя

36



роки



72 судді – КАНДИДАТИ НАУК

61



Найстарший суддя

64



роки

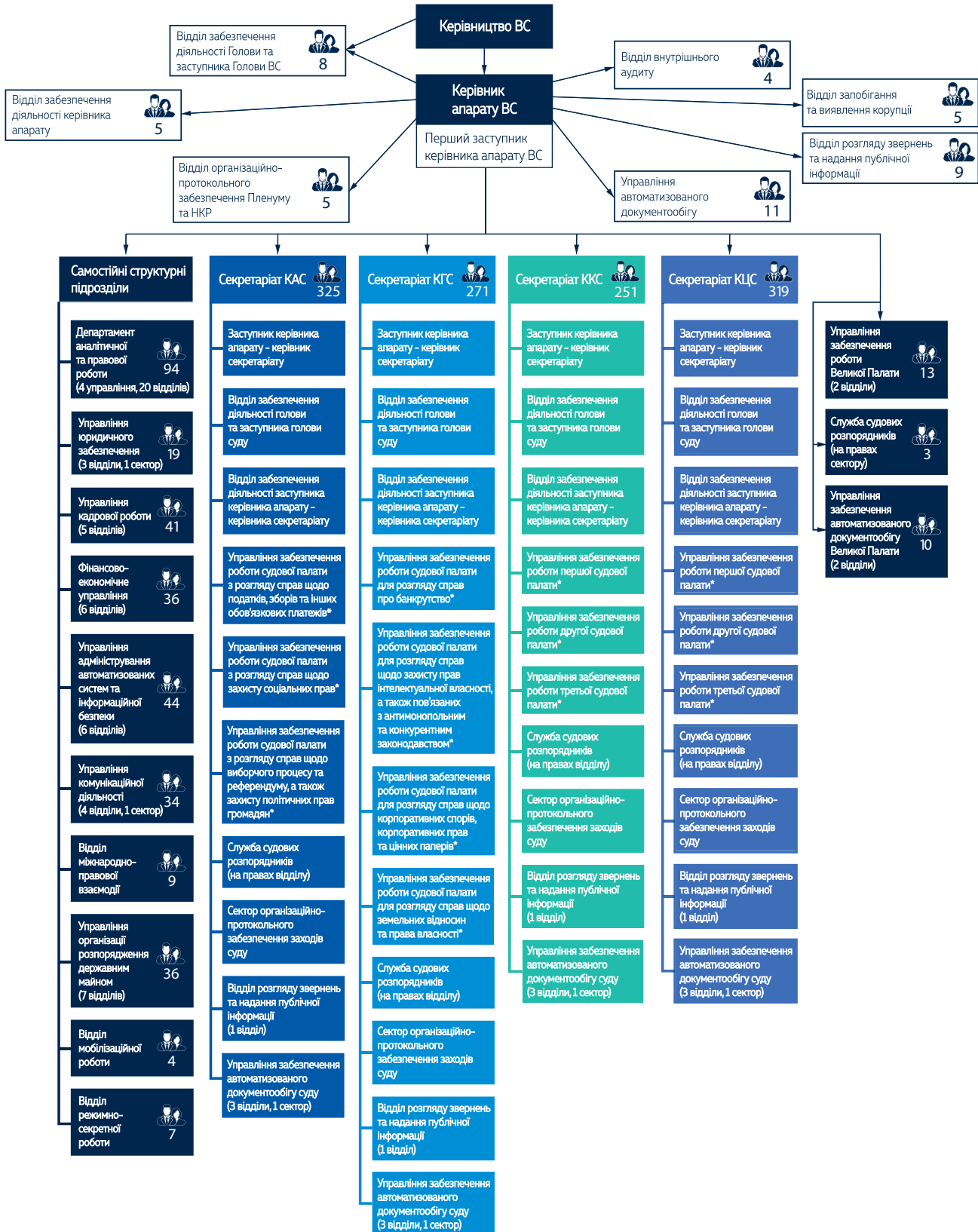


21 суддя – ДОКТОРИ НАУК

Структура апарату суду



1565
загальна кількість посад

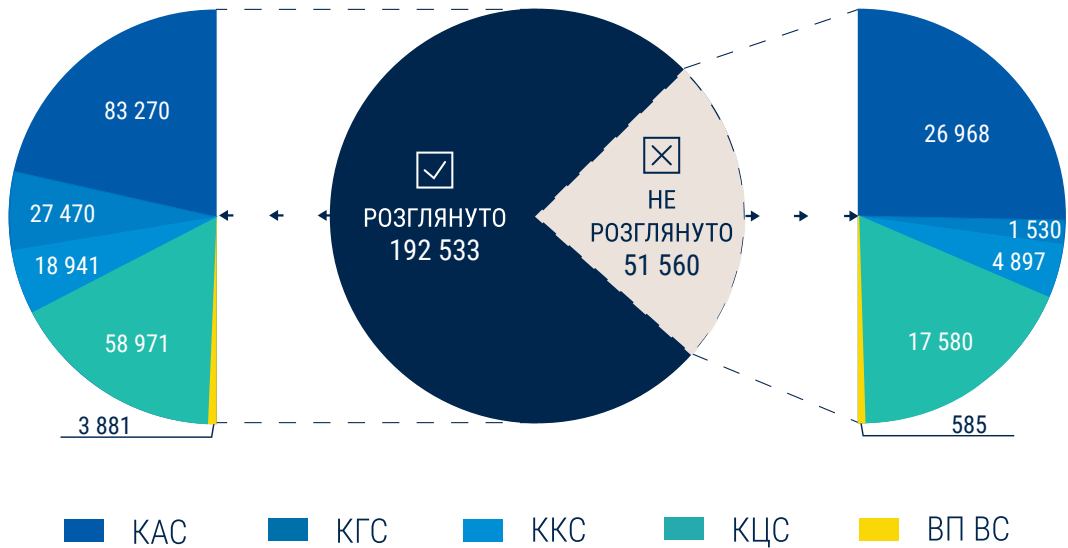


*Управління забезпечення роботи судової палати складається з патронатної служби, відділу забезпечення роботи секретаріату та суддів судової палати

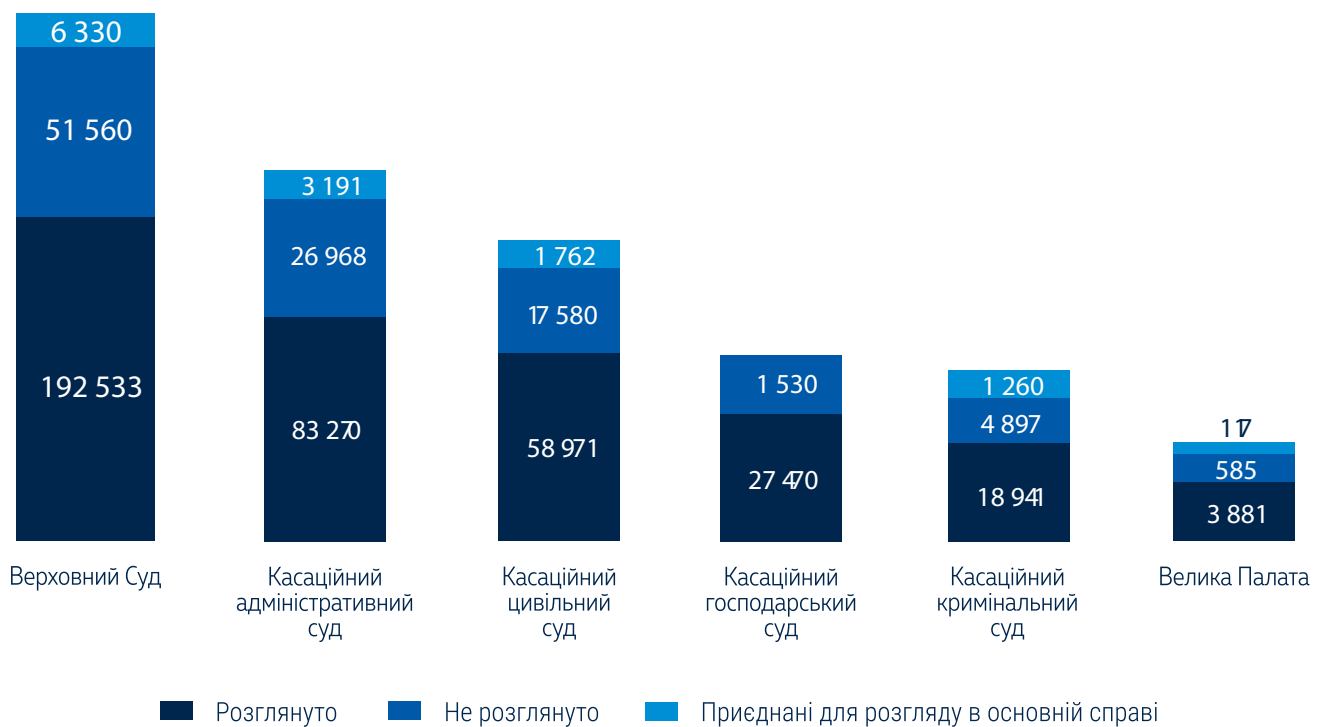
Загальна статистика

Надходження та розгляд справ і матеріалів
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2019 року

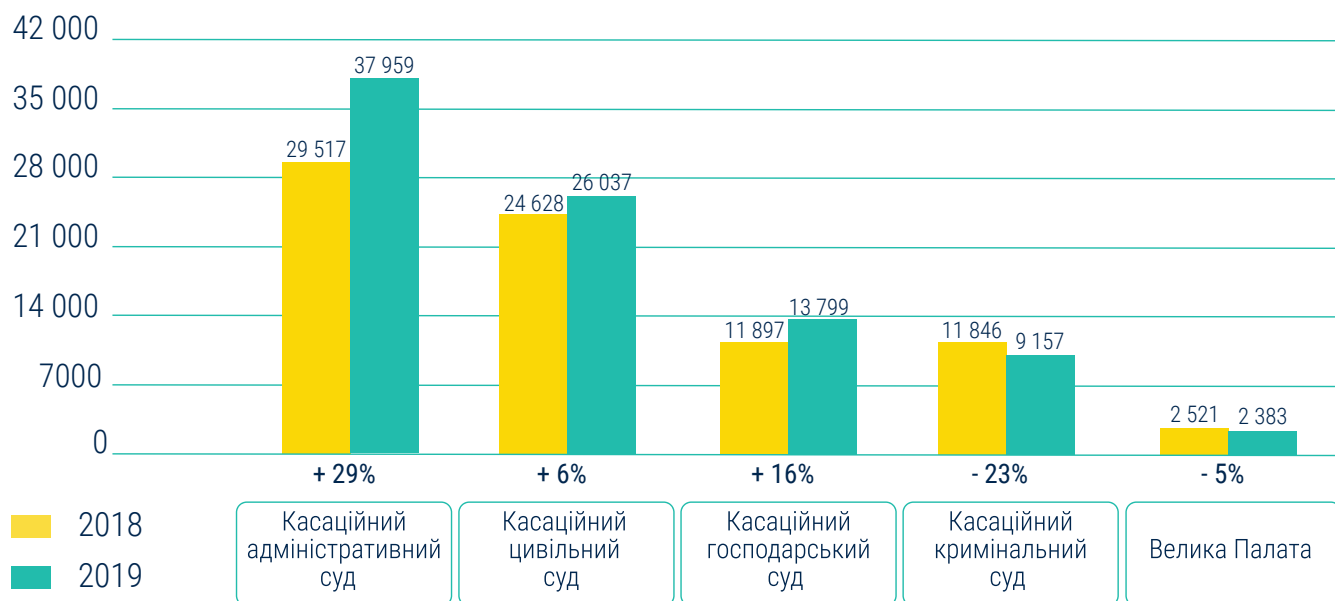
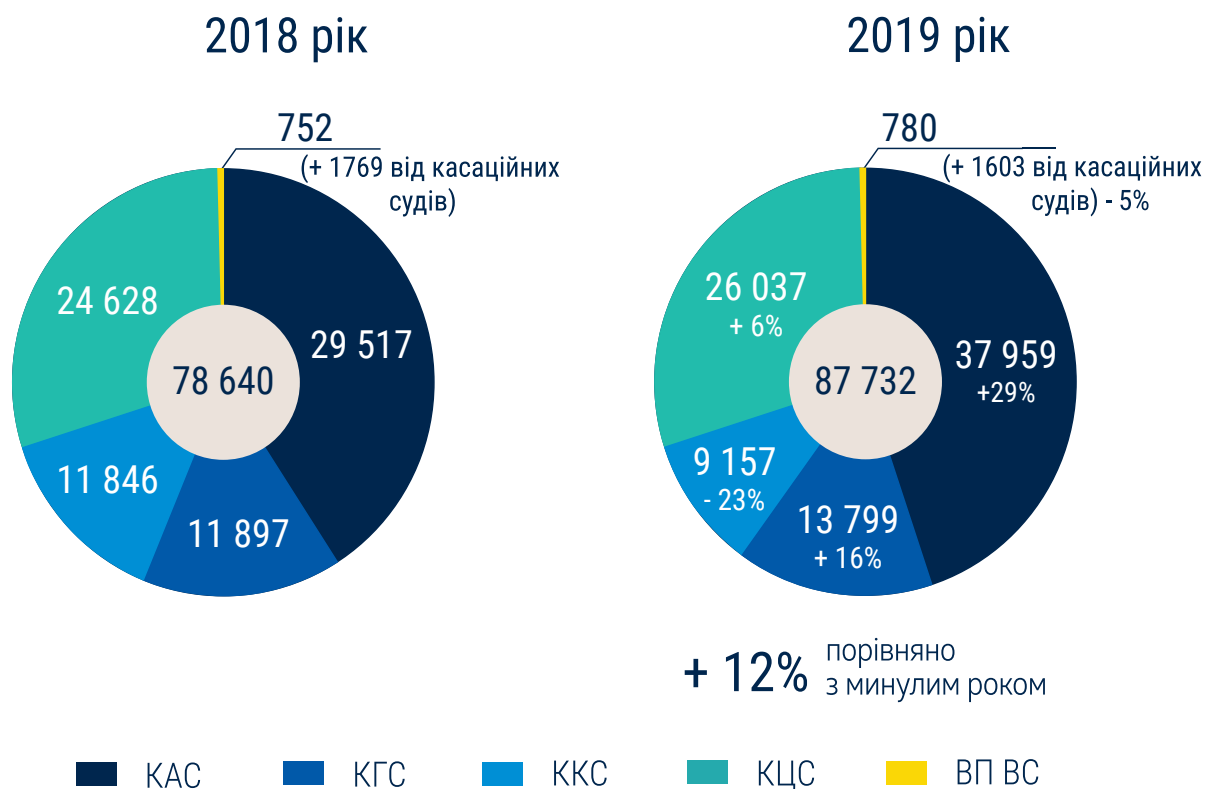
250,4 тисячі надійшло



Загальні показники роботи
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2019 року

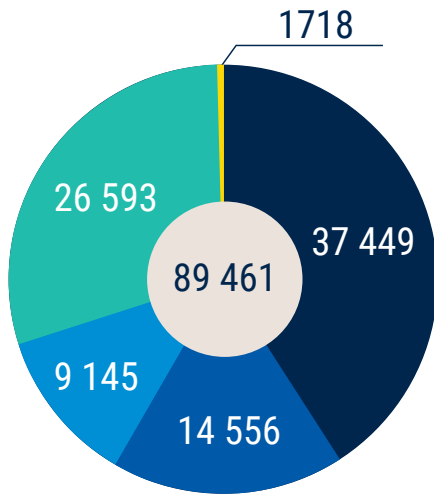


Надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018 та 2019 роках

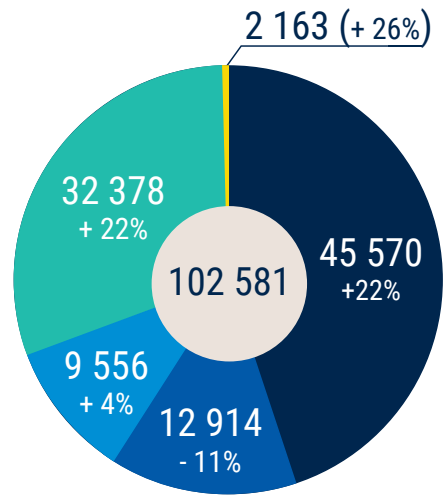


Розгляд справ і матеріалів ВС у 2018 та 2019 роках

2018 рік

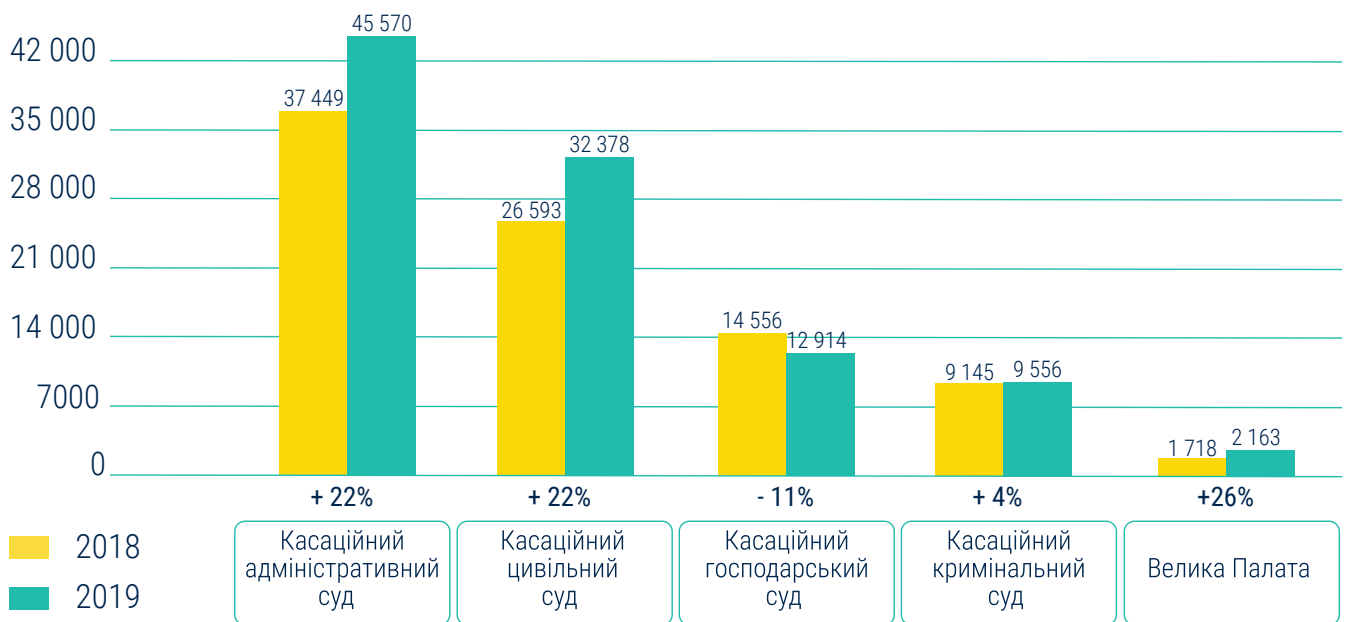


2019 рік

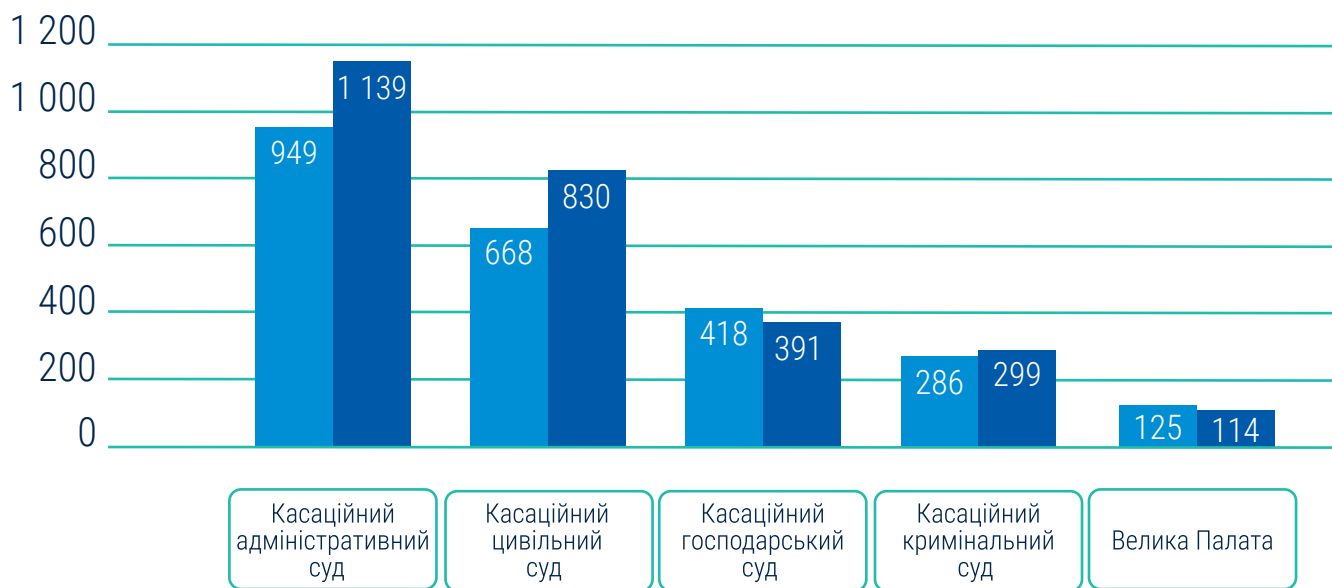


+ 15% порівняно з минулим роком

КАС
 КГС
 ККС
 КЦС
 ВП ВС



Середні надходження та розгляд на одного суддю-доповідача у 2019 році



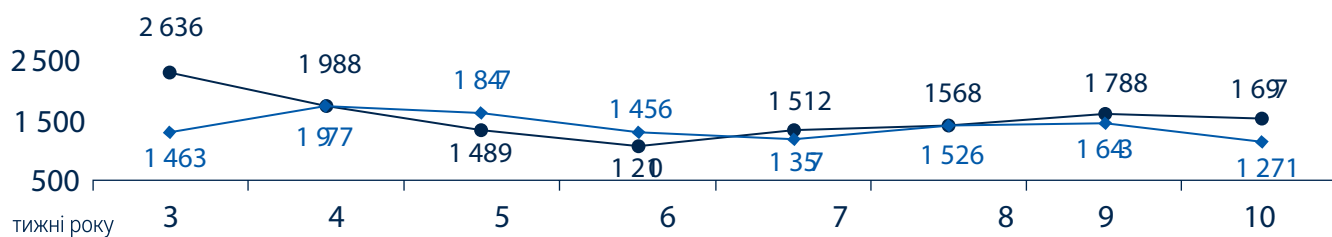
■ середнє надходження
■ середній розгляд

538 звернень – середнє надходження на одного суддю-доповідача
629 рішень – середній розгляд одним суддею-доповідачем

Щотижневе надходження та розгляд у 2019 році

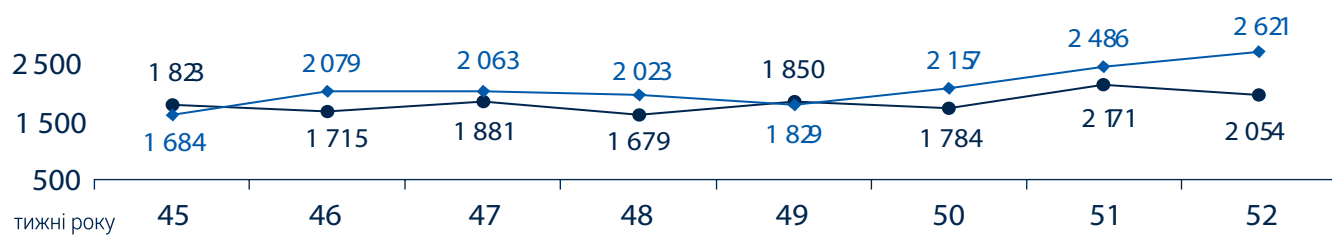
Верховний Суд

3–10 тижні



Верховний Суд

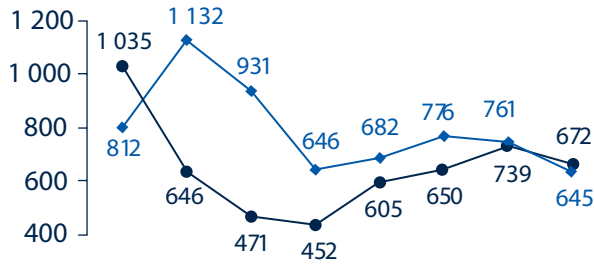
45–52 тижні



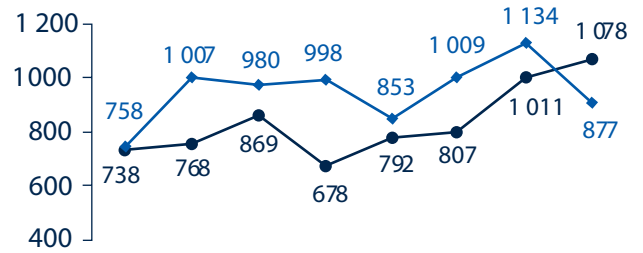
● щотижневе надходження ● щотижневий розгляд

Касаційний адміністративний суд

3–10 тижні

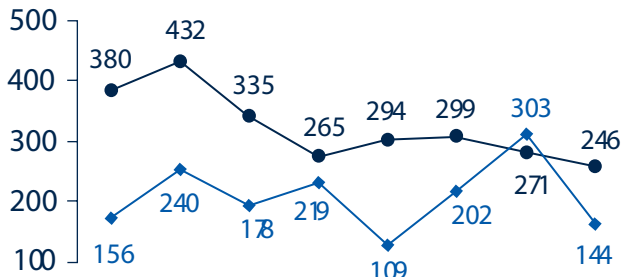


45–52 тижні

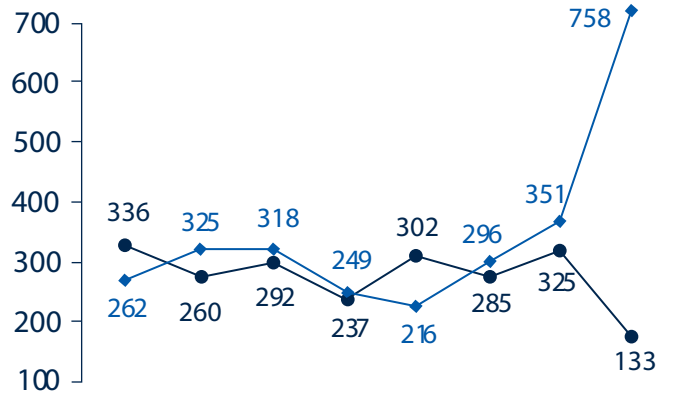


Касаційний господарський суд

3–10 тижні

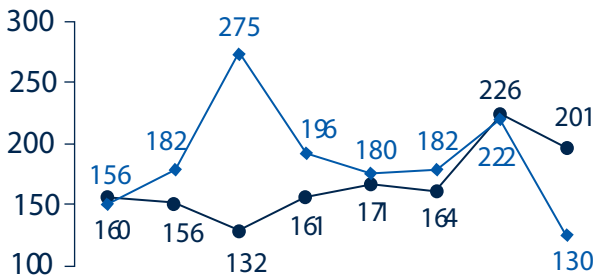


45–52 тижні

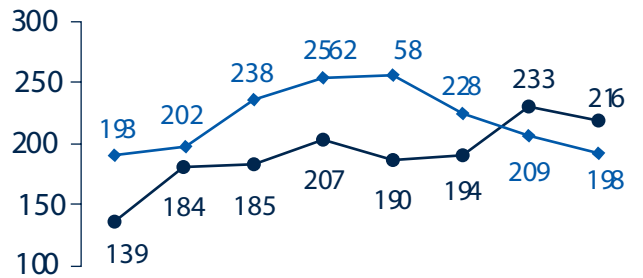


Касаційний кримінальний суд

3–10 тижні

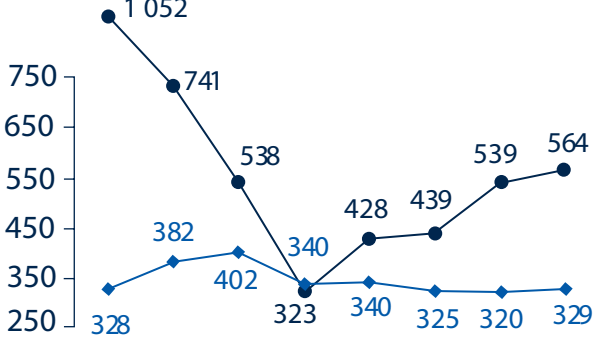


45–52 тижні

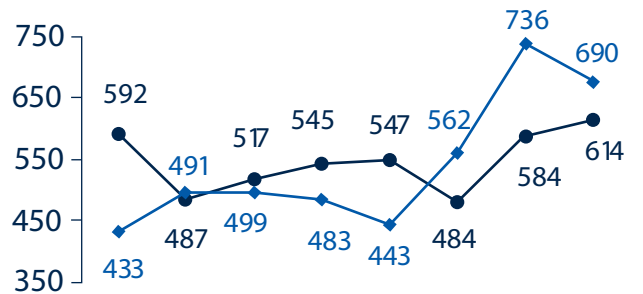


Касаційний цивільний суд

3–10 тижні



45–52 тижні



● щотижневий надходження

◆ щотижневий розгляд

Ключові рішення Верховного Суду

Рішення Великої Палати Верховного Суду

У 2019 році зберігається тенденція, за якої більше 80 % справ, що розглядає Велика Палата, – це справи, в яких необхідно вирішити питання належної юрисдикції спору. При розгляді такої категорії справ Великою Палатою було остаточно сформовано найважливіші системні підходи в критеріях розмежування юрисдикційних спорів, насамперед щодо визначення публічно-правової або ж приватноправової природи конкретних спорів. Сформована судова практика ВП ВС дає змогу ефективно вирішувати питання щодо визначення належної юрисдикції спору як на стадії звернення особи за судовим захистом, так і під час розгляду в судах усіх інстанцій. Насамперед це стосується справ, у яких беруть участь органи державної влади та місцевого самоврядування. Велика Палата вирішила складні юрисдикційні питання розгляду земельних спорів, спорів за участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, сформулювала критерії вирішення спорів, пов'язаних із державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, вирішила проблему розмежування юрисдикції спорів за участю фізичних осіб – підприємців, акціонерів, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, а також спорів, пов'язаних із виконанням судових рішень, пенсійних та інших соціальних спорів.

Розгляд справ, у яких касаційні суди вважають за необхідне відступити від висновків, викладених у раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду України, допоміг розв'язати проблеми, вирішення яких не відповідає засадам ефективного захисту порушених прав та інтересів, зокрема в сімейних спорах, спорах щодо захисту права спільної сумісної власності, трудових, пенсійних, корпоративних спорах. Водночас значна кількість справ, у яких ВП ВС послідовно підтримує висновки, що були сформульовані Верховним Судом України, свідчить про виваженість підходів ВП ВС у забезпеченні єдності судової практики.

Велика Палата також вирішила питання, що набули актуальності у зв'язку зі змінами законодавчого регулювання. Зокрема, це стосується спорів з корпоративного права.

У своїх рішеннях ВП ВС виробила єдиний концептуальний підхід і загальні якісні та кількісні критерії оцінки виключної правової проблеми, розв'язання якої необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики. Водночас, розглядаючи окремі справи з підстав існування виключної правової проблеми, ВП ВС сформувала правові позиції з питань дійсності правочинів, законності рішень органів державної влади та місцевого самоврядування, доступу до правосуддя, відповідальності органів державної влади за завдану шкоду, застосування ефективних способів судового захисту, що були найбільш дискусійними в судовій практиці протягом тривалого часу.



1. Велика Палата Верховного Суду визначила юрисдикцію спорів за участю фізичної особи – підприємця

У справі № 916/1261/18 ВП ВС дійшла висновку, що фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством



процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якою вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – підприємця.

При цьому правовий статус ФОП сам собою не впливає на будь-які правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх.

Таким чином, на переконання ВП ВС, вирішення питання про юрисдикційність спору залежить від того, чи виступає фізична особа – сторона у відповідних правовідносинах – як суб'єкт господарювання, та від визначення цих правовідносин як господарських.

Постанова Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі 916/1261/18 (провадження № 12-37гс19) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82885809>.

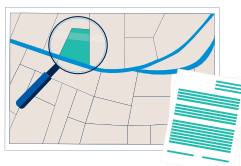
У справі № 910/8729/18 Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання юрисдикції спору за позовом до фізичної особи – підприємця, яка на дату подання позову вже не мала статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, провадження у справі закрив із тих підстав, що справа не підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, оскільки відповідач є фізичною особою та на дату подання позову вже не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Натомість Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи цей юрисдикційний спір, дійшла висновку, що у випадку припинення підприємницької діяльності ФОП (із внесенням до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про державну реєстрацію такого припинення) її зобов'язання (господарські зобов'язання) за укладеними договорами не припиняються, а продовжують існувати, оскільки вона як фізична особа не перестає існувати та відповідає за своїми зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном.

Таким чином, на переконання ВП ВС, спори щодо виконання зобов'язань за господарськими договорами з ФОП, яка на дату подання позову втратила такий статус, розглядаються в порядку господарського судочинства.

Постанова Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 910/8729/18 (провадження № 12-294гс18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79883411>.



2. Велика Палата Верховного Суду визначила юрисдикцію спорів про встановлення чинності державних актів на земельні ділянки

У справі № 826/3985/17 позивачі звернулися до адміністративного суду з позовом до Держгеокадастру, зокрема з вимогою, спрямованою на встановлення чинності (дійсності) державних актів на земельні ділянки, стверджуючи про порушення їхнього права володіти та розпоряджатися землями, які належать їм на праві приватної власності.

Суди попередніх інстанцій частину позовних вимог, що стосувалися оскарження дій відповідача



щодо неналежного надання відповідей на звернення позивачів, розглянули в порядку адміністративного судочинства, а провадження в частині позовних вимог про встановлення чинності державних актів на земельні ділянки закрили, оскільки такі вимоги не пов'язані із захистом прав, свобод чи інтересів позивачів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, а стосуються захисту набутого права власності та розпорядження позивачами вказаними ділянками.

У касаційній скарзі позивачі стверджували, що суди неправомірно розділили їхні позовні вимоги, виділивши окремо вимогу про встановлення чинності державних актів на земельні ділянки як таку, що належить розглядати в порядку цивільного судочинства, оскільки від вирішення вимог по суті порушень, допущених відповідачем під час розгляду звернень позивачів (ненадання повної інформації та надання суперечливої інформації), залежить і встановлення чинності державних актів на земельні ділянки.

Вирішуючи спір, ВП ВС не погодилася із доводами позивачів і зазначила, що розгляд судами по суті в порядку адміністративного судочинства вимог, пов'язаних із неналежним наданням відповідей на звернення позивачів, не впливає і не може впливати на майнові права позивачів на земельні ділянки, посвідчені державними актами, про визнання чинності яких позивачі ставлять вимогу.

Окрім того, на думку ВП ВС, оскаржуючи дії Держгеокадастру щодо встановлення чинності державних актів на земельні ділянки, позивачі фактично просять підтвердити набуте ними право власності на земельні ділянки.

Механізм визнання права власності на той чи інший об'єкт за певним суб'єктом визначений у ЦК України.

Отже, ВП ВС дійшла висновку, що оскільки позовні вимоги заявлено з метою захисту цивільного (речового права), то цей спір стосується приватноправових відносин і не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а має вирішуватися судами за правилами ЦПК України.

Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі № 826/3985/17 (провадження № 11-20ап19): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81877673>.



3. Велика Палата Верховного Суду визначила механізм реального відшкодування платнику податків узгодженої суми бюджетного відшкодування ПДВ

Протягом 2012–2015 років Верховний Суд України напрацював правову позицію, відповідно до якої платник податків не може звертатися до суду із позовом про стягнення узгодженої суми бюджетного відшкодування ПДВ із державного бюджету, оскільки такі дії є виключними повноваженнями податкових органів та органів державного казначейства, а отже, суд не може підміняти державний орган і вирішувати питання про стягнення такої заборгованості.



Стягнення бюджетної заборгованості з ПДВ визнавалося неналежним способом захисту прав платника податків. Правильним механізмом було визнано зобов'язання контролюючого органу виконати покладені на нього законом і підзаконними актами обов'язки щодо надання органу казначейства висновку щодо суми, яка підлягає відшкодуванню з бюджету.

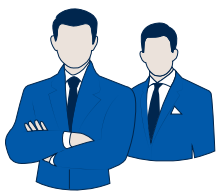
Однак ВП ВС вирішила відступити від такого висновку ВСУ.

На думку колегії суддів ВП ВС, оскільки на час розгляду справи в суді касаційної інстанції Тимчасовий реєстр заяв про повернення суми бюджетного відшкодування, передбачений Перехідними положеннями ПК України, не працює, а чинним законодавством не передбачено механізму відшкодування сум ПДВ, включених до такого Тимчасового реєстру, то такі способи захисту порушеного права, як зобов'язання контролюючого органу надати висновок про підтвердження заявленої платником податків суми бюджетного відшкодування або внести заяву товариства до Тимчасового реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування, не призведуть до ефективного відновлення права платника податків.

У зв'язку з цим ВП ВС дійшла висновку, що єдиним ефективним способом захисту, який забезпечить поновлення порушеного права платника податків, є стягнення бюджетного відшкодування ПДВ з Державного бюджету України.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду не тільки відступила від усталеної практики Верховного Суду України, але й встановила механізм реального відшкодування платнику податків узгодженої суми бюджетного відшкодування ПДВ.

Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2019 року у справі № 826/7380/15 (провадження № 11-778апп18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80427413>.



4. Правочин, вчинений керівником юридичної особи внаслідок зловмисної домовленості з представником іншої сторони, може бути визнаний недійсним на підставі ч. 1 ст. 232 ЦК України

У справі № 911/2129/17 за позовом товариства про визнання недійсними договорів, вчинених керівником такого товариства внаслідок зловмисної домовленості з представником іншої сторони, та витребування майна у власність товариства Велика Палата Верховного Суду досліджувала питання щодо можливості застосування в такому випадку ч. 1 ст. 232 ЦК України.

ВП ВС встановила, що між юридичною особою та її посадовою особою виникають правовідносини, що ґрунтуються на акті юридичної особи, передбачають права та обов'язки сторін у цих правовідносинах, зокрема право посадової особи вчинити правочин від імені цієї юридичної особи, в тому числі вступаючи в правовідносини з третіми особами, а також передбачають відповідальність посадової особи за неналежне здійснення такого представництва.

Особи, які виступають від імені юридичної особи, зобов'язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно.



Окрім того, такі правовідносини між товариством і його посадовою особою мають довірчий характер, а тому протиправна поведінка посадової особи полягає в неналежному та недобросовісному виконанні певних дій, без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи у зловживанні своїм посадовими обов'язками за власним умислом (розсудом), прийнятті очевидно необачних, марнотратних та завідомо корисливих на користь такої посадової особи рішень.

ВП ВС дійшла висновку, що правовідносини між юридичною особою та її посадовою особою підпадають під поняття представництва, наведене у ст. 237 ЦК України, а тому правочин (договір), вчинений посадовою особою товариства внаслідок зловмисної домовленості з представником іншої сторони, може бути визнано недійсним на підставі ч. 1 ст. 232 ЦК України.

Таким чином, ВП ВС здійснила тлумачення ч. 1 ст. 232 ЦК України у поєднанні з ч. 1 ст. 237 ЦК України таким чином, що товариство має обґрунтовану можливість пред'явити вимоги про відшкодування шкоди до свого представника і другої сторони солідарного зобов'язання.

Постанова Верховного Суду від 22 жовтня 2019 року у справі № 911/2129/17 (провадження № 12-45гс19): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85743713>.



5. Велика Палата Верховного Суду визначила декілька альтернативних ефективних способів захисту корпоративних прав учасника товариства

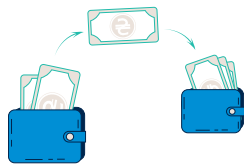
У справі № 904/10956/16, вирішуючи корпоративний спір, ВП ВС зазначила, що підписання виконавчим органом товариства договору з іншою особою без передбаченої статутом згоди вищого органу цього товариства може свідчити про порушення прав та інтересів самого товариства у його відносинах з іншою особою – стороною договору, а не корпоративних прав його учасника.

Разом з тим ВП ВС уточнила, що учасник товариства, який вважає свої корпоративні права порушеними внаслідок укладення директором товариства договору, має право (разом з іншими учасниками) ініціювати питання щодо скликання загальних зборів товариства для вирішення питання про звернення товариства з відповідним позовом до суду.

Належним способом захисту корпоративних прав учасника товариства також може бути подання ним (зокрема, разом з іншими учасниками, яким належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства) позову в інтересах юридичної особи до її посадової особи про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи.

Якщо частки такого учасника недостатньо для цього з огляду на вимоги ч. 1 ст. 54 ГПК України, то такий учасник вправі вийти з товариства і вимагати виплати йому вартості частки, а також подати позов до самого товариства та/або його учасників, якщо він вважає, що рішенням загальних зборів учасників товариства щодо відчуження майна йому було завдано збитки.

Постанова Верховного Суду від 3 грудня 2019 року у справі № 904/10956/16 (провадження № 12-90гс19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86333853>.



6. Скасування у судовому порядку тарифів, які були чинними на час нарахування вартості житлово-комунальних послуг, є підставою для перерахунку вартості наданих послуг, здійсненого за зверненням споживача

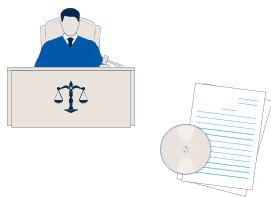
У справі № 757/31606/15-ц заявник просив здійснити помісячний перерахунок за житлово-комунальні послуги, оскільки нарахування плати за житлово-комунальні послуги здійснювалися відповідно до тарифів, прийнятих розпорядженнями КМДА, які пізніше були скасовані рішеннями суду.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд та Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, відмовив у задоволенні позовних вимог, оскільки в момент нарахування плати за житлово-комунальні послуги тарифи були чинними.

Натомість Велика Палата Верховного Суду не погодилася з такими висновками і вказала, що відповідно до Закону України «Про житлово-комунальні послуги» розмір плати за комунальні послуги розраховується виходячи з розміру затверджених цін/тарифів та показань засобів обліку або за нормами, затвердженими в установленому порядку.

Отже, ВП ВС дійшла висновку, що оскільки нарахування плати за житлово-комунальні послуги по квартирі у спірний період здійснювалися відповідно до тарифів на житлово-комунальні послуги, прийнятих розпорядженнями КМДА, які згодом були скасовані судом, то позивач має право на здійснення перерахунку нарахованих йому платежів.

Постанова Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 757/31606/15-ц (провадження № 14-285цс18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79250496>.



7. Велика Палата Верховного Суду встановила чіткі критерії визначення умов допустимості результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) як доказів у кримінальному провадженні в контексті виконання вимог ст. 290 КПК України

За результатами касаційного перегляду справи ВП ВС дійшла висновку, що її попередня правова позиція, викладена у постанові від 16 жовтня 2019 року у справі № 751/7557/15-к щодо беззаперечної недопустимості протоколів негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) як доказів у кримінальному провадженні з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення, не враховує особливостей процедури розсекречення матеріалів НСРД, результат якої залежить не лише від сторони обвинувачення.

На думку ВП ВС, суд має детально вивчати ситуації, коли процесуальні документи щодо проведених НСРД не були повністю розкриті стороні захисту на етапі завершення досудового розслідування, тобто поряд з перевіркою дотримання умов наданого дозволу на проведення НСРД суд повинен з'ясувати причини, які перешкодили прокурору відкрити їх на більш ранній стадії.



Колегія суддів наголошує на тому, що сторона обвинувачення повинна вживати всіх необхідних і достатніх заходів для розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД, з метою їх найшвидшого надання стороні захисту, і виконувати в такий спосіб вимоги щодо відкриття матеріалів іншій стороні відповідно до ст. 290 КПК України.

Якщо буде встановлено, що сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всіх необхідних та залежних від неї заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі та процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення.

ВП ВС водночас уточнила, що процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не були відкриті стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, з тієї причини, що їх не мала в розпорядженні сторона обвинувачення (не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи в суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання.

Тільки у випадку, якщо сторона обвинувачення не вжила необхідних та своєчасних заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД і яких немає в її розпорядженні, матиме місце порушення норм ст. 290 КПК України.

Постанова Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.



8. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила наслідки прийняття органом місцевого самоврядування рішення в умовах наявності конфлікту інтересів одного з депутатів

Відповідно до обставин справи сільська рада на сесії прийняла рішення про передачу у власність особі, що є сином одного з депутатів цієї сільради, земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських споруд. Депутат сільради всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» під час прийняття вказаного рішення не повідомив про наявність у нього реального конфлікту інтересів і проголосував «за», вчинивши корупційне правопорушення, передбачене частинами 1 і 2 ст. 172-7 КУпАП. Вирішуючи спір, Велика Палата Верховного Суду зауважила, що рішення сільської ради, прийняте в умовах реального конфлікту інтересів одного з депутатів, є незаконним та підлягає скасуванню.

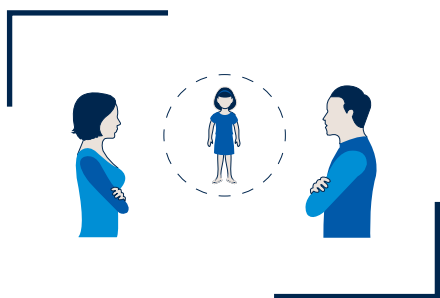


Для встановлення порушення процедури прийняття рішення визначальним є сам факт участі депутата у його прийнятті за наявності конфлікту інтересів (незалежно від того, є він потенційним чи реальним), а не вплив такого голосування на прийняте колегіальним органом рішення з урахуванням наявності кваліфікованої більшості.

При цьому не лише особа, у якої вбачається конфлікт інтересів, зобов'язана йому запобігати. Такий обов'язок прямо покладено на відповідну постійну комісію місцевої ради та на кожного депутата місцевої ради, який обізнаний з наявністю конфлікту інтересів у іншого депутата місцевої ради.

Крім того, ВП ВС зазначила, що особа, яка набула певних прав за таким рішенням, може повторно звернутися до відповідного органу місцевого самоврядування про розгляд заяви із дотриманням вимог чинного законодавства.

Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 442/730/17 (провадження № 14-557цс18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80854671>.



9. Врахування думки дитини, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди, є значущим для вирішення справи, що стосується життя такої дитини

У справі № 357/17852/15-ц батько дитини звернувся до суду із позовом про визнання незаконним вивезення дитини, визначення місця її проживання, відібрання дитини та відшкодування моральної шкоди.

Позивач вказав, що у 2015 році дитина в супроводі матері перетнула кордон України через пункт пропуску «Бориспіль» та вилетіла до Арабської Республіки Єгипет. Нотаріальної згоди на вивезення дитини за кордон її батько не надавав.

Суди попередніх інстанцій визнали незаконним вивезення дитини за кордон з огляду на положення договору про участь у вихованні дитини, СК України та Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

Проаналізувавши усталену практику Європейського суду з прав людини, ВП ВС дійшла висновку, що в усіх рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їхніх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення. Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть переважати інтереси батьків.

Дитині, здатній сформулювати власні погляди, при вирішенні питань, які стосуються її життя, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

При цьому ВП ВС звертає увагу, що, безумовно, вивезення неповнолітньої дитини матір'ю за кордон без згоди батька є порушенням його інтересів. Проте суд має врахувати найкращі інтереси дитини виходячи з установлених обставин щодо визначеного в судовому порядку місця проживання дитини, забезпечення тим із батьків, із ким визначено місце проживання



дитини, повного і гармонійного фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку, а також рівня життя, необхідного для такого розвитку; заслухати думку дитини і врахувати обставини, які склалися та існують на час ухвалення судового рішення.

Положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися на шкоду інтересам дитини. Кожна справа потребує детального вивчення ситуації, врахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, у тому числі її думки, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди.

Постанова Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі № 357/17852/15-ц (провадження № 14-199цс19): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82636307>.



10. Велика Палата Верховного Суду встановила алгоритм дій суду у випадку, якщо позивач, обґрунтовуючи позовні вимоги, помилився нормою, яка підлягає застосуванню до спірних правовідносин

У справі № 917/1739/17 міська рада звернулася до суду з позовом про стягнення збитків, обґрунтовуючи вимоги тим, що відповідач використовував земельну ділянку без правовстановлюючих документів, орендну плату за договором не сплачував, хоча земельну ділянку використовували для розміщення об'єкта нерухомого майна, що призвело до неотримання доходу від орендної плати за землю.

Суди попередніх інстанцій встановили, що у спорах про стягнення орендної плати за користування земельною ділянкою без оформлення договору оренди кошти повинні стягувати з користувача земельної ділянки на підставі (в порядку) ст. 1212 ЦК України. Проте, звертаючись із вимогами про стягнення збитків, міськрада зазначала, що грошові кошти, вказані у позові, є саме збитками у формі неодержаного доходу, і взагалі не посилалась на норму ЦК України. У зв'язку з цим суди дійшли висновку, що позовні вимоги задоволенню не підлягають.

Водночас ВП ВС за результатами розгляду справи роз'яснила, як має діяти суд, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що сторона послалася не на ті норми права, що фактично регулюють спірні правовідносини.

На думку ВП ВС, зазначення позивачем конкретної правової норми на обґрунтування позову не є визначальним при вирішенні судом питання про те, яким законом слід керуватися при вирішенні спору.

Згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») саме на суд покладено обов'язок самостійно надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для прийняття рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту.



Таким чином, ВП ВС дійшла висновку, що суд, з'ясувавши при розгляді справи, що сторона або інший учасник судового процесу на обґрунтування своїх вимог або заперечень посилається не на ті норми права, що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює правильну правову кваліфікацію останніх та застосовує для прийняття рішення ті норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини.

Постанова Верховного Суду від 4 грудня 2019 року у справі № 917/1739/17 (провадження № 12-161гс19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310237>.



11. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила порядок встановлення факту участі особи в АТО

У справі № 233/2929/17 заявник звернувся до суду із заявою про встановлення факту участі у бойових діях із захисту незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України та безпосередньої участі в АТО, зокрема як добровольця. Встановлення такого факту необхідне заявникові для отримання статусу учасника бойових дій.

Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи спір, зауважила, що встановлення факту участі особи в АТО є складовою процесу надання їй статусу учасника бойових дій, для якого чинним законодавством передбачено позасудовий, а не судовий порядок, який здійснюють спеціально уповноважені на це органи (комісії, міжвідомчі комісії).

Насамперед, особа, яка вірогідно брала участь в АТО у складі добровольчих формувань та яка претендує на надання статусу учасника бойових дій, повинна звернутися до комісії або Генерального штабу Збройних Сил України, або Міністерства оборони України, або військової частини, або командувань видів Збройних Сил України – залежно від того, до складу якого з військових формувань такі добровольчі формування були включені.

У випадку, якщо відповідна комісія відмовить особі в наданні такого статусу, вона може реалізувати своє право на звернення до суду, але не із заявою про встановлення факту участі у бойових діях, а із позовом про оскарження рішення відповідної комісії, в тому числі щодо встановлення факту участі в АТО чи інших подіях, які дають право на визнання її учасником бойових дій.

Таким чином, на переконання ВП ВС, для встановлення факту участі особи в АТО не потрібно звертатися до суду. Таке питання вирішується в позасудовому порядку відповідно до встановленої законодавством процедури.

Постанова Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 233/2929/17 (провадження № 14-284цс19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998173>.



Рішення у зразкових справах

Новелою КАС України є, зокрема, інститут зразкової справи, який був запозичений із практики європейських країн. Він дає можливість швидше впоратися з навантаженням суду та забезпечує принцип правової визначеності. Основна мета в тому, щоб громадяни України в типових справах отримали якнайшвидше ефективний судовий захист і справи були динамічно розглянуті судами першої інстанції, для яких взірцем є зразкова справа. Зразкові рішення мають застосовувати всі суб'єкти владних повноважень.

Згідно із ч. 1 ст. 290 КАС України Верховний Суд розглядає зразкові справи як суд першої інстанції за поданням одного або декількох адміністративних судів, у провадженні якого перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення. У ч. 11 ст. 290 КАС України встановлено, що переглянути таке рішення в апеляційному порядку може Велика Палата Верховного Суду.

Упродовж 2019 року Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду розглядав 28 зразкових справ, з яких 25 надійшло цього року. У 13 справах відмовлено у відкритті провадження, в 1 справі провадження закрито, по суті розглянуто 9 справ.

У 2019 році набрали чинності 2 рішення, ухвалені у 2018 році, та 3 рішення – ухвалені у 2019 році.



1. Про переведення з пенсії по інвалідності на пенсію державного службовця

Обов'язковою умовою для збереження в особи права на призначення пенсії є дотримання сукупності вимог, а саме: щодо віку, страхового стажу, стажу державної служби. Водночас право на призначення пенсії відповідно до ст. 37

Закону України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII «Про державну службу» пов'язане лише зі стажем роботи особи на посаді державного службовця, визначеним пунктами 10, 12 Прикінцевих та перехідних положень Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу». Жодних додаткових умов для призначення такої пенсії не встановлено. Таким чином, відповідно до закону нарахування пенсії по інвалідності не пов'язане з такою умовою, як досягнення певного віку. Неприпустимим є встановлення такого правового регулювання, за яким розмір пенсій, інших соціальних виплат та допомоги буде нижчим від рівня, визначеного в ч. 3 ст. 46 Конституції України, і не дозволить забезпечувати належні умови життя особи в суспільстві та зберігати її людську гідність, що суперечитиме ст. 22 Основного Закону України.

Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 4 квітня 2018 року у справі № 822/524/18 (провадження № Пз/9901/23/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73194559>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 822/524/18 (провадження № 11-5553ai18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80147824>.



2. Про видачу пенсіонеру органами прокуратури довідки про заробітну плату для перерахунку пенсії

Відсутність законодавчих підстав для видачі довідки не означає, що орган прокуратури, якому адресовано звернення, не повинен виконувати відведену йому функцію з розгляду таких звернень та надання на них відповідей, зокрема й із

зазначенням причини відмови видати запитувану довідку. Водночас якщо на час звернення закон не встановлює права на перерахунок пенсії за вислугу років і не передбачає обов'язку надання довідки про заробітну плату, орган прокуратури не може видавати довідки довільної форми чи за аналогією з іншими нормативними актами. Відсутність законної мети, для якої витребується довідка, унеможлиблює використання будь-якого із засобів для її досягнення.

Право на перерахунок пенсії не може та не має залежати від механізму його реалізації. Тому довідка має бути видана, якщо матеріальний закон про право, форми і види пенсійного забезпечення передбачає право, підстави, розмір та види складових перерахунку пенсії, але не унормовує порядок видачі довідки про заробітну плату. Органи прокуратури вправі відмовити у видачі довідки відповідної форми та змісту про заробітну плату, необхідну для перерахунку пенсії за вислугу років, якщо на рівні закону не встановлено загальнообов'язкових положень про форму, зміст і механізм видання такої довідки.

Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16 квітня 2018 року у справі № 825/506/18 (провадження № Пз/9901/16/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73737741>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 825/506/18 (Пз/9901/16/18) (провадження № 11-5773ai18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85776329>.



3. Про розмір пенсії військовослужбовців за вислугу років

Процедури призначення та перерахунку пенсії є різними за змістом і механізмом їх проведення. Нормами, які визначають механізм здійснення перерахунку пенсії за вислугу років, є норми ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

При перерахунку пенсії змінною величиною є лише розмір грошового забезпечення. Відсоткове значення розміру основної пенсії, яке обчислювалося при її призначенні відповідно до наявної у позивача вислуги років, є незмінним.

Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 4 лютого 2019 року у справі № 240/5401/18 (провадження № Пз/9901/58/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79615886>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 240/5401/18 (провадження № 11-1983ai19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174587>.



4. Про грошову компенсацію учасникові бойових дій за невикористані дні додаткової відпустки

Норми Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» не обмежують і не припиняють право учасника бойових дій на отримання у рік звільнення виплати грошової компенсації за всі невикористані дні додаткової відпустки. Право на таку відпустку має набуватися під час проходження військової служби в особливий період з моменту оголошення мобілізації.

Водночас припинення відпустки на час особливого періоду не означає припинення права на відпустку, яке може бути реалізовано в один із таких двох способів: 1) безпосереднє надання особі відпустки після закінчення особливого періоду, який може тривати невизначений термін; 2) грошова компенсація відпустки особі.

Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16 травня 2019 року у справі № 620/4218/18 (провадження № Пз/9901/4/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81798649>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 серпня 2019 року у справі № 620/4218/18 (Пз/9901/4/19) (провадження № 11-550зai19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153019>.



5. Про сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування фізичною особою – підприємцем, яка здійснює незалежну професійну діяльність

Законодавець розмежує платників єдиного внеску на фізичних осіб – підприємців та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність. За наявного чинного правового регулювання взяття та перебування на обліку платника єдиного внеску фізичної особи – підприємця з ознакою провадження незалежної професійної діяльності не передбачено.

Взяття контролюючим органом на облік особи як платника єдиного внеску – фізичної особи – підприємця та внесення відомостей до реєстру застрахованих осіб унеможлиблює нарахування єдиного внеску за іншим типом платника без прийняття відповідних рішень і внесення змін щодо попереднього обліку особи у спосіб, визначений законом і підзаконними нормативно-правовими актами. Контролюючий орган не вправі змінити облік особи платника єдиного внеску у спосіб, який не відповідає закону в цій частині, та нараховувати на підставі таких дій єдиний соціальний внесок.

Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 2 вересня 2019 року у справі № 520/3939/19 (провадження № Пз/9901/10/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84077152>.

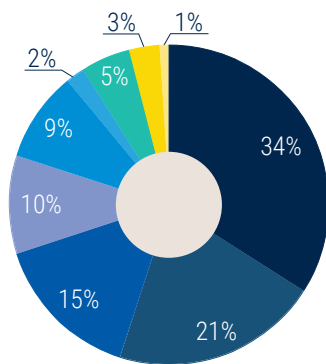
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 грудня 2019 року у справі № 520/3939/19 (Пз/9901/10/19) (провадження № 11-1111зai19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86401183>.



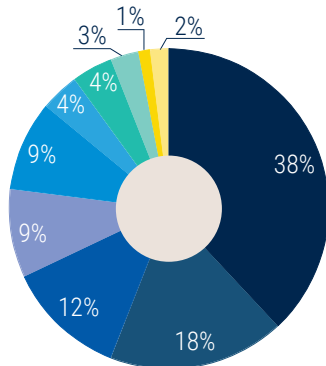
Рішення Касаційного адміністративного суду

Касаційні скарги в адміністративних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

2018 рік



2019 рік



- зі спорів з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства
- зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сфері праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян і спорів у сфері публічної житлової політики
- зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики
- зі спорів з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування
- зі спорів з відносин публічної служби
- зі спорів з приводу захисту політичних (крім виборчих) та громадянських прав
- зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки і оборони України
- зі спорів з приводу примусового виконання судових рішень і рішень інших органів
- з приводу забезпечення функціонування органів прокуратури, адвокатури, нотаріату та юстиції
- інші категорії справ



I. Правові позиції щодо захисту соціальних прав

Соціальні спори завжди посідають важливе місце в роботі судів усіх інстанцій адміністративного судочинства: як за кількістю надходжень та розгляду справ, так і за чутливістю та значущістю рішень для громадян.

Саме результат розгляду соціальних спорів характеризує якість адміністративного судочинства з точки зору реалізації його завдань, зокрема справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, свідченням чого є і зміст висвітлених правових позицій колегій КАС ВС.

1. Про захист прав постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи

Виключення з 1 січня 2015 року зони посиленого радіоекологічного контролю з переліку радіоактивно забруднених територій не позбавляє статусу потерпілого осіб, яким раніше, до 31 грудня 2014 року, було встановлено статус і видано посвідчення постраждалого внаслідок Чорнобильської катастрофи.



Особа, якій видано безстрокове посвідчення громадянина, який постійно проживав на території зони посиленого радіологічного контролю (категорія 4), для цілей застосування п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», вважається потерпілим від Чорнобильської катастрофи.

Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 697/121/17 (провадження № К/9901/43405/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80632873>.

2. Про допомогу по вагітності та пологах внутрішньо переміщених з тимчасово окупованої території особи

Право застрахованої особи на отримання допомоги по вагітності та пологах передбачено Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», а положення Порядку надання матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою правління Фонду від 26 грудня 2014 року № 37, який є підзаконним нормативно-правовим актом, обмежують можливість реалізації такого права, що суперечить принципу верховенства права.

Вимога позивачки до Фонду виплатити належні їй кошти згідно з листком непрацездатності є обґрунтованою з огляду на те, що на час проведення антитерористичної операції нормами Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» і Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» регламентовано порядок виплати матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності саме для тимчасово переміщених осіб, яким надано право отримати належні їм кошти безпосередньо від робочого органу Фонду за фактичним місцем проживання, перебування як особам, які внутрішньо переміщені з тимчасово окупованої території відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням».

Постанова Верховного Суду від 7 лютого 2019 року у справі № 754/216/17 (провадження № К/9901/44101/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79698078>.

3. Право на отримання грошової допомоги мають усі випускники навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

За правилами ч. 3 ст. 4 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються, серед іншого, щодо мінімального стандарту разової державної фінансової допомоги при закінченні такими дітьми виховного, навчального закладу.

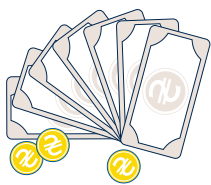
Відповідно до ч. 7 ст. 8 цього Закону випускники навчальних закладів із числа таких дітей забезпечуються за рахунок навчального закладу або відповідної установи у порядку,



встановленому Кабінетом Міністрів України, одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку.

Оскільки зазначений Закон не конкретизує, який саме навчальний заклад має закінчити дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, то, за змістом наведеної норми, право на отримання грошової допомоги мають усі випускники навчальних закладів (у т. ч. не інтернатного типу) з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Постанова Верховного Суду від 5 червня 2019 року у справі № 158/1684/16-а (провадження № К/9901/14471/18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82194363>.



II. Правові позиції у справах щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів

На сьогодні податковим спорам належить першість як за кількістю надходження справ до КАС ВС, так і за результатами їх розгляду.

Справедливі очікування платників податків щодо формування сталої судової практики та забезпечення єдності правових позицій у цій сфері сформували непрості виклики для Верховного Суду, які потребують динамічного та ефективного прийняття рішень.

1. Про строки на оскарження в суді рішення про відмову в реєстрації податкової накладної в разі попереднього адміністративного оскарження

Судова палата відступила від висновку про те, що п. 56.18 ст. 56 ПК України є спеціальним щодо приписів ст. 122 КАС України, та сформулювала такий правовий висновок.

Із прийняттям чинної редакції КАС України та відмінним правовим регулюванням, визначеним у ч. 4 ст. 122 КАС України, інші рішення контролюючих органів, які не стосуються нарахування грошових зобов'язань платника податків, за умови попереднього використання позивачем досудового порядку вирішення спору (застосування процедури адміністративного оскарження – абз. 3 п. 56.18 ст. 56 ПК України), оскаржуються в судовому порядку в такі строки:

а) тримісячний строк для звернення до суду встановлюється, якщо рішення контролюючого органу за результатами розгляду скарги було прийнято та вручено платнику податків (скаржнику) у строки, встановлені ПК України. При цьому такий строк обчислюється з дня вручення скаржнику рішення за результатами розгляду його скарги на рішення контролюючого органу;

б) шестимісячний строк встановлюється, якщо рішення контролюючого органу за результатами розгляду скарги не було прийнято та/або вручено платнику податків (скаржнику) у строки, встановлені ПК України. При цьому такий строк обчислюється з дня звернення скаржника до контролюючого органу із відповідною скаргою на його рішення.

Постанова Верховного Суду від 11 жовтня 2019 року у справі № 640/20468/18 (провадження № К/9901/16396/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85033140>.



2. Постійне представництво з метою оподаткування розглядається як окремий (від нерезидента) суб'єкт

Розподіл податкових прав між державами в межах певного договору здійснюється, зокрема, з урахуванням ступеня присутності нерезидента в іншій державі під час отримання ним доходів з джерелом походження з цієї держави.

Суд виділив три ступені присутності нерезидента в іншій країні: отримання доходів з іншої країни без присутності в ній (проценти, роялті); створення в іншій країні дочірнього підприємства з усіма ознаками податкової правосуб'єктності; створення в іншій країні представництва.

Концепцію «постійного представництва» призначено саме для юридичної класифікації ситуацій територіальної, але не юридичної відокремленості певного майна чи персоналу нерезидента. Отже, концепція податкової правосуб'єктності полягає в тому, що постійне представництво з метою оподаткування розглядається як окремий (від нерезидента) суб'єкт.

Особливістю компаній, які працюють через представництва в декількох країнах, є те, що компанія несе витрати в одних країнах (зокрема – через представництва), а доходи має отримувати на банківські рахунки (компаній або інших представництв), відкриті в інших країнах.

Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2019 року у справі № 2а-16434/12/2670 (провадження № К/9901/23066/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85153986>.

3. Скасування судом рішень про коригування митної вартості стосовно різних поставок не свідчить про системність порушень митного органу

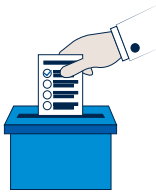
Верховний Суд скасував окрему ухвалу апеляційного суду про системне протиправне прийняття митницею рішень про коригування заявленої митної вартості товарів з огляду на таке.

Рішення про коригування заявленої митної вартості товарів є актом індивідуальної дії, прийнятим за наслідком контролю правильності визначення митної вартості товарів у кожному конкретному випадку їх імпорту за результатами оцінки на основі документів заявленої митної вартості у контексті ряду категорій: вид товару, умови поставки, договірні зобов'язання за зовнішньоекономічним контрактом, рівень митної вартості ідентичних або подібних товарів тощо.

Суд касаційної інстанції вважає, що скасування в судовому порядку рішень про коригування митної вартості товарів стосовно різних випадків поставок не є підставою для висновку про триваючу системність порушень митного органу у межах здійснення покладених на нього повноважень.

Використаний судом апеляційної інстанції в окремій ухвалі підхід є надто формалізованим, адже породжує упереджену негативну оцінку дій митного органу в наступних випадках митного контролю та митного оформлення товарів, імпортованих позивачем, безвідносно до специфіки кожної з поставок.

Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2019 року у справі № 821/597/18 (провадження № К/9901/1359/19, К/9901/3061/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85154589>.



III. Правові позиції у справах щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав

Зважаючи на те, що у 2019 році в Україні проводились чергові вибори Президента України та позачергові вибори народних депутатів України, тема виборів була особливо актуальною. Стосовно відносин публічної служби, а саме: прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, то спори з цих відносин належать до предметної юрисдикції адміністративних судів. Статистичні дані щодо здійснення адміністративного судочинства містять чимало справ по кожній зі сфер публічної служби.

1. Суб'єкт владних повноважень повинен дотримуватися принципу правової визначеності

Верховний Суд визнав протиправною відмову Центральної виборчої комісії у наданні дозволу громадській організації мати офіційних спостерігачів під час чергових виборів Президента України 31 березня 2019 року.

Аналізуючи зміст статутного документа однієї і тієї ж громадської організації, ЦВК визнала, що діяльність позивача стосується питання виборчого процесу та спостереження за ним, тобто є прийнятною, а надалі, за впливом незначного проміжку часу, дійшла протилежного висновку з цього самого питання, через що допустила неоднакове застосування закону.

Правова визначеність передбачає стабільність і цілісний характер законодавства, здійснення адміністративної практики органами державної влади на основі закону відповідно до принципу верховенства права, а також прозорість і демократизм при прийнятті владних рішень.

Суб'єкт владних повноважень, виконуючи надані йому законом повноваження щодо вчинення дій чи прийняття індивідуальних актів стосовно конкретної особи, повинен дотримуватися принципу правової визначеності, забезпечуючи при цьому сталість і єдність своєї адміністративної практики.

Постанова Верховного Суду від 9 лютого 2019 року у справі № 855/21/19 (провадження № А/9901/13/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79715978>.

2. Виборчому процесу притаманний темпоральний аспект, сутність якого полягає в тому, що цілеспрямована діяльність суб'єктів виборчого процесу неминуче розгортається у часі

Суд скасував рішення Центральної виборчої комісії, яка відмовила в реєстрації кандидатів у народні депутати України від політичної партії «Рух нових сил Михайла Саакашвілі» на позачергових виборах 21 липня 2019 року. Однак це рішення набуло чинності вже після того, як ЦВК провела жеребкування учасників виборів і затвердила бюлетень із номерами партій у списку, тож було прийнято рішення включити «Рух нових сил Михайла Саакашвілі» останнім у списку бюлетеня під № 22 без жеребкування.

Таке рішення ЦВК оскаржила в суді Аграрна партія України, яка вважала, що включення партії



до бюлетеня без жеребкування порушує норми законодавства і надає цій партії переваги у порівнянні з іншими.

Колегія суддів КАС ВС скасувала рішення апеляційного суду про проведення повторного жеребкування з огляду на таке.

В умовах швидкоплинного виборчого процесу позачергових виборів народних депутатів України порушення будь-якого строку тягне недотримання строків наступних процедур, що може мати наслідком не лише порушення прав чи законних інтересів окремого суб'єкта виборчого процесу, але й прав інших суб'єктів, а головне – права народу-суверена на формування складу органу законодавчої влади, як це визначено у ст. 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

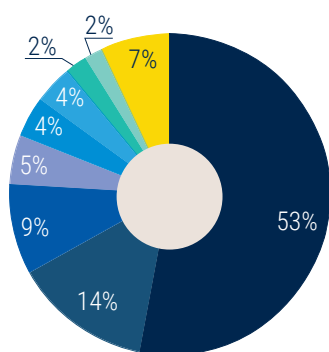
Постанова Верховного Суду від 8 липня 2019 року у справі № 855/244/19 (провадження № А/9901/187/19; А/9901/188/19, А/9901/189/19, А/9901/190/19, А/9901/190/19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82872775>.



Рішення Касаційного господарського суду

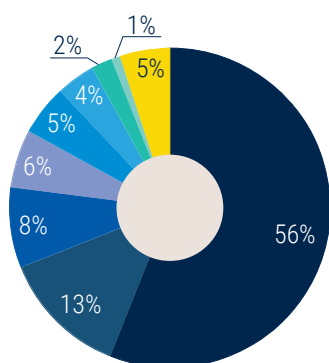
Касаційні скарги в господарських справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

2018 рік



- укладення, зміна, розірвання, виконання договорів (правочинів) та визнання їх недійсними
- про банкрутство
- земельні відносини
- недоговірні зобов'язання
- захист права власності
- корпоративні відносини
- застосування антимонопольного законодавства
- захист прав на об'єкти інтелектуальної власності
- інші категорії справ

2019 рік



I. Правова позиція об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо зменшення та розподілу витрат на професійну правничу допомогу

Однією з основних засад (принципів) господарського судочинства є відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (п. 12 ч. 3 ст. 2 ГПК України).

Метою запровадження цього принципу є забезпечення особі можливості ефективно захистити свої права в суді у разі подання до неї необґрунтованого позову, а також стимулювання сторін до досудового вирішення спору.

1. Суд може не присуджувати стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, всі її витрати на професійну правничу допомогу

Згідно з ч. 2 ст. 126 ГПК України за результатами розгляду справи витрати на професійну правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими



витратами. Порядок розподілу судових витрат, пов'язаних із розглядом справи, врегульовано статтями 129, 130 ГПК України.

Загальне правило розподілу судових витрат встановлено в ч. 4 ст. 129 ГПК України. Водночас у ч. 5 наведеної статті визначено критерії, керуючись якими суд (за клопотанням сторони або з власної ініціативи) може відступити від загального правила під час вирішення питання про розподіл витрат на правову допомогу та не розподіляти такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення, а натомість покласти їх на сторону, на користь якої ухвалено рішення.

При цьому суд, вирішуючи питання про розподіл судових витрат, має оцінювати поведінку/дії/бездіяльність обох сторін щодо відповідності зазначеним критеріям.

Випадки, за яких суд може відступити від загального правила розподілу судових витрат, унормованого ч. 4 ст. 129 ГПК України, встановлено також положеннями частин 6, 7 та 9 ст. 129 цього Кодексу.

Отже, господарський суд за наявності заперечення сторони проти розподілу витрат на адвоката або з власної ініціативи, керуючись критеріями, визначеними частинами 5–7 та 9 ст. 129 ГПК України, може не присуджувати стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, всі її витрати на професійну правничу допомогу.

У такому випадку суд відмовляє стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні здійснених нею витрат на правову допомогу повністю або частково та не покладає такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення. При цьому в судовому рішенні суд повинен вказати, які саме витрати на правову допомогу не підлягають відшкодуванню повністю або частково, навести мотивацію такого рішення та правові підстави для його ухвалення.

Постанова Верховного Суду від 3 жовтня 2019 року у справі № 922/445/19: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85211544>.



II. Правові позиції, пов'язані із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також з антимонопольним та конкурентним законодавством

Суб'єктивне право має реальне значення для його носія лише у разі наявності необхідних та ефективних засобів, спрямованих на попередження правопорушень, поновлення порушених прав та охоронюваних законом інтересів, відшкодування заподіяних збитків. Тому питання правового захисту відіграють основоположну роль у реалізації будь-якого суб'єктивного права, що особливо важливо для системи прав інтелектуальної власності, у сфері якої спостерігається значна кількість правопорушень, а спори цієї категорії небезпідставно належать до категорії найскладніших.



1. Дотримання процедури подання заявки не виключає можливості визнання свідоцтва недійсним

Невідповідність позначення за оспорюваним свідоцтвом на знак для товарів і послуг умовам правової охорони на знак для товарів і послуг, які визначені ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», є підставою для визнання відповідного свідоцтва України недійсним.

Правовідносини, пов'язані з визнанням недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг, регулюються приписами статей 6 і 19 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та не є предметом регулювання статей 7, 10 цього Закону, а так само Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Державного патентного відомства України від 28 липня 1995 року № 116, і тому ці норми та правила не застосовуються до відповідних правовідносин.

Саме собою дотримання процедури подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг не виключає надалі можливості визнання такого свідоцтва недійсним у судовому порядку на підставі ст. 19 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Постанова Верховного Суду від 8 жовтня 2019 року у справі № 910/4796/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84817231>

2. Питання охорони права на винахід

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» правова охорона надається винаходу, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоздатності. Об'єктом винаходу (корисної моделі), правова охорона якому (якій) надається згідно з цим Законом, може бути, зокрема, процес (спосіб).

Процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожен ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу, або ознаку, еквівалентну їй (ст. 28 зазначеного Закону).

Реалізація товару (масляних фільтрів торговельної марки «MFilter®» TF23), переданого його виробником дистриб'ютору, не є свідченням того, що право виробника, за захистом якого він звернувся до суду, порушене саме дистриб'ютором.

Верховний Суд виходив з того, що патент України на винахід, яким охороняються права його власника на використання певної технології винаходу, є чинним; кожна ознака, що включена до незалежного пункту формули винаходу за патентом України на винахід або ознаку, еквівалентну їй, не використана у конструкції масляного фільтра «MFilter®» TF23; у своїй діяльності дистриб'ютор здійснює імпортування і продаж в Україні масляних фільтрів торговельної марки «MFilter®» TF23, але дистриб'ютор сам не здійснює процес контролю забрудненості масляного фільтра, не надає послуг із встановлення/обслуговування автомобільних двигунів, не здійснює встановлення на двигун масляного фільтра.

Постанова Верховного Суду від 3 жовтня 2019 року у справі № 910/5438/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84697271>



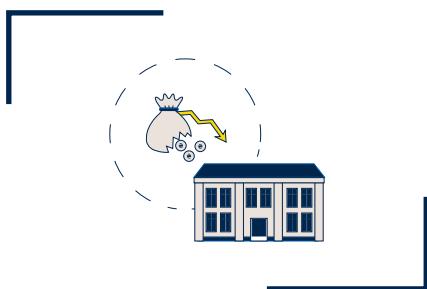
3. Результати опитування споживачів можуть братися до уваги Антимонопольним комітетом України

У розгляді справ про оскарження рішень Антимонопольного комітету України господарським судам слід враховувати, що результати опитування споживачів у сукупності з іншими доказами можуть братися до уваги для підтвердження наявності у діях особи порушень, передбачених ст. 10 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Згідно з абзацами 1 та 2 п. 23 Правил розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (Правил розгляду справ), затверджених розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року № 5 (в редакції розпорядження від 29 червня 1998 року № 169-р), службовцями Комітету, відділення, яким доручено збирання та аналіз доказів, проводяться дії, спрямовані на всебічне, повне та об'єктивне з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін.

Так, у справах можуть проводитися такі дії: дослідження регіонального або загальнодержавного ринку; одержання від сторін, третіх осіб, інших осіб письмових та усних пояснень, які можуть фіксуватися в протоколі; вилучення письмових та речових доказів, зокрема документів, предметів чи інших носіїв інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі; накладення арешту на предмети, документи, інші носії інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі.

Постанова Верховного Суду від 26 лютого 2019 року у справі № 902/108/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80211425>.



III. Правові позиції у справах про банкрутство

Інститут неплатоспроможності та банкрутства є своєрідним механізмом регулювання фінансово-господарських відносин, приватних і публічних інтересів у суспільстві. Він забезпечує охорону інтересів та задоволення вимог кредиторів, не допускає зловживань з боку кредиторів стосовно самого боржника, спрямований на фінансове відновлення та збереження суб'єкта господарювання – боржника.

Підвищена увага держави до регулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) є загальносвітовою тенденцією. Зазнавши упродовж свого історичного розвитку суттєвої трансформації, інститут банкрутства використовується як індикатор рівня розвитку та організації національної економіки і сприяє очищенню економіки від неефективно господарюючих суб'єктів.

Розгляд процедур неплатоспроможності та банкрутства є складним і здійснюється виключно через судові органи.



1. Про правову природу податкового боргу, нарахованого боржнику в період ліквідаційної процедури

Подання боржником, щодо якого введено ліквідаційну процедуру, декларацій до контролюючого органу не є підставою виникнення у такого боржника зобов'язання сплатити податки і збори (обов'язкові платежі), термін сплати яких настав у період після прийняття постанови про визнання боржника банкрутом.

Боржник у справі про банкрутство, щодо якого ухвалене рішення про визнання його банкрутом, на підставі ст. 38 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» має право на легітимне очікування, що його буде звільнено від податкового обов'язку сплатити податки і збори (обов'язкові платежі), термін сплати яких настав у період після прийняття постанови про визнання боржника банкрутом.

Звільнення від податкового обов'язку щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін сплати яких настав у період після прийняття постанови про визнання боржника банкрутом, зумовлює раціональне сподівання боржника на те, що після встановлення його неплатоспроможності у нього не виникає додаткових зобов'язань.

Постанова Верховного Суду від 12 березня 2019 року у справі № 910/14827/16: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80684968>.

2. Питання компетентності у прийнятті рішення щодо переходу до наступної судової процедури банкрутства

Законодавець визначив процедуру прийняття рішення про введення ліквідаційної процедури та звернення до місцевого господарського суду з відповідним клопотанням. Згідно з цією процедурою рішення про введення наступної процедури за розпорядженням майна приймається зборами кредиторів (на підставі звіту розпорядника майна та аналізу фінансово-господарської діяльності боржника), а повноваження на звернення до місцевого господарського суду з відповідним клопотанням належить комітету кредиторів як представницькому органу.

Водночас Верховний Суд зауважив, що збори кредиторів є органом, у прийнятті рішень якого беруть участь безпосередньо всі кредитори. Тобто воля кредиторів реалізується безпосередньо, а не через утворений зборами кредиторів орган — комітет кредиторів, якому делеговані повноваження представляти інтереси кредиторів під час провадження у справі про банкрутство.

Постанова Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 914/2618/16: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82401764>.

3. Щодо зняття арештів і заборон

З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури скасовується арешт, накладений на майно боржника, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника, за винятком арештів чи інших обмежень щодо розпорядження його майном, накладених судовими органами для захисту суспільних відносин у публічній сфері.

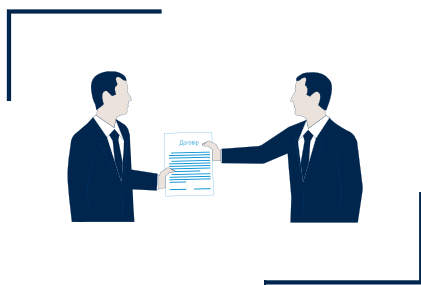


Накладення арештів на майно боржника чи інших обмежень щодо розпорядження майном боржника, визнаного банкрутом, для забезпечення приватноправових інтересів третіх осіб має тягнути за собою скасування таких арештів чи інших обмежень щодо розпорядження майном боржника.

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, наділений процесуальними повноваженнями скасовувати арешт або інші обмеження щодо розпорядження майном боржника, накладені судами інших юрисдикцій, для забезпечення приватноправових інтересів третіх осіб.

Постанова Верховного Суду від 16 жовтня 2018 року у справі № Б-50/112-09: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78749896>.

Постанова Верховного Суду від 11 вересня 2019 року у справі № 902/1260/15: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84384912>.



IV. Правові позиції у спорах щодо забезпечення виконання зобов'язань

Способи забезпечення виконання зобов'язання покликані охороняти інтереси менш захищеної сторони за договором — кредитора, шляхом покладення додаткового зобов'язального обтяження на боржника та/або на третю особу.

Усі способи забезпечення виконання зобов'язань мають спільну мету, яка спрямована на те, щоб зобов'язання договірною і позадоговірною характеру виконувалися належним чином відповідно до закону, договору, а за відсутності таких вказівок — відповідно до тих вимог, які звичайно ставляться до виконання, а отже, і ділових звичаїв, що склалися в комерційній практиці.

1. Визначення юрисдикції суду у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, якщо однією зі сторін основного зобов'язання є фізична особа без статусу СПД

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII, яким, зокрема, чинні ГПК України та ЦПК України викладено у новій редакції.

Він чітко розмежував юрисдикцію судів за правилами цивільного та господарського судочинства щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, встановивши у п. 1 ч. 1 ст. 20 ГПК України, що критерієм розмежування юрисдикції у таких спорах є суб'єктний склад основного зобов'язання.

Так, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 20 ГПК України господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених ч. 2 цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема справи у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи — підприємці.

Натомість за правилами цивільного судочинства повинні розглядатися спори стосовно



правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, якщо хоча б однією зі сторін цього основного зобов'язання є фізична особа, яка, вступаючи у це зобов'язання, не діяла як ФОП.

Отже, для визначення юрисдикції суду щодо розгляду відповідної справи суб'єктний склад сторін правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, значення не має. Вид судочинства (цивільне чи господарське) визначається з урахуванням суб'єктного складу сторін основного зобов'язання.

З огляду на викладене до юрисдикції господарського суду не належить спір щодо виконання договору, укладеного для забезпечення виконання основного зобов'язання, якщо хоча б однією зі сторін основного зобов'язання є фізична особа, яка не є підприємцем.

Постанова Верховного Суду від 27 серпня 2019 року у справі № 906/764/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83958624>.

2. Право суду на зменшення належних до сплати штрафних санкцій

Згідно зі ст. 233 ГК України у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно зі збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій.

Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Системний аналіз приписів ст. 551 ЦК України, ст. 233 ГК України свідчить, що право суду зменшити заявлені до стягнення суми штрафних санкцій пов'язане з наявністю виняткових обставин, встановлення яких вимагає надання господарським судом оцінки наданим учасниками справи доказам, якими учасники справи обґрунтовують наявність підстав для зменшення штрафних санкцій.

Отже, вирішуючи питання про зменшення розміру пені, яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, суд повинен з'ясувати наявність значного перевищення розміру неустойки порівняно з розміром збитків, а також об'єктивно оцінити, чи є цей випадок винятковим з огляду на інтереси сторін, які заслуговують на увагу, ступінь виконання зобов'язань, причини неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначність прострочення у виконанні зобов'язання, невідповідність розміру пені наслідкам порушення, негайне добровільне усунення винною стороною порушення та його наслідків тощо. При цьому обов'язок доведення існування обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру заявленої до стягнення суми пені, покладається на особу, яка заявляє відповідне клопотання.

Зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, а за відсутності в законі



переліку таких виняткових обставин господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи в їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки.

Постанова Верховного Суду від 3 жовтня 2019 року у справі № 914/2202/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84697577>.



V. Правові позиції у справах щодо земельних відносин

Згідно зі ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Специфічним різновидом права землекористування і однією з важливих правових форм використання землі в сучасних умовах є оренда землі – засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. На сьогодні укладення договору найму (оренди) земельної ділянки є найпоширенішою підставою виникнення зобов'язання з передачі земельної ділянки у тимчасове користування.

1. Орендодавець має право вимагати повернення земельної ділянки, переданої в користування за договором, зареєстрованим у не передбаченому законом порядку

Частиною 1 ст. 210 ЦК України унормовано, що правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації.

Відповідно до ст. 125 ЗК України право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про оренду землі» об'єкт за договором оренди землі вважається переданим орендодавцем орендареві з моменту державної реєстрації права оренди, якщо інше не встановлено законом.

У ч. 2 ст. 152 ЗК України визначено, що власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків.

Отже, якщо договір оренди не пройшов державної реєстрації у встановленому законом порядку, то орендар не має правових підстав для користування земельною ділянкою.

Постанова Верховного Суду від 11 квітня 2019 року у справі № 927/268/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81143358>.



2. Щодо набуття (оформлення) речових прав на земельну ділянку державної або комунальної власності при набутті права власності на об'єкт нерухомості

Згідно із частинами 1 і 2 ст. 116 ЗК України громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом, або за результатами аукціону.

Частиною 1 ст. 120 ЗК України встановлено, що у разі набуття права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, що перебувають у власності, користуванні іншої особи, припиняється право власності, право користування земельною ділянкою, на якій розташовані ці об'єкти. До особи, яка набула право власності на жилий будинок, будівлю або споруду, розміщені на земельній ділянці, що перебуває у власності іншої особи, переходить право власності на земельну ділянку або її частину, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення.

Відповідно до ч. 1 ст. 377 ЦК України до особи, яка набула право власності на житловий будинок (крім багатоквартирного), будівлю або споруду, переходить право власності, право користування на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього землевласника (землекористувача).

За ст. 125 ЗК України право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав.

Отже, новий власник об'єкта нерухомості не звільняється від необхідності оформлення права на земельну ділянку відповідно до вимог законодавства.

Таким чином, з виникненням права власності на будівлю чи споруду у громадянина чи юридичної особи виникає право одержати земельну ділянку в користування, а розглянути таке питання та прийняти відповідне рішення в строки, встановлені законом, зобов'язаний відповідний повноважний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування.

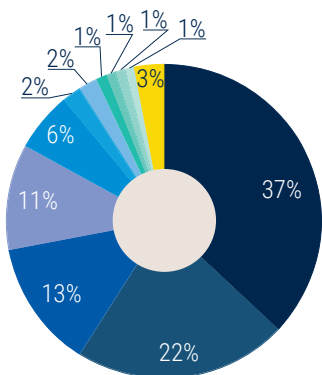
Постанова Верховного Суду від 25 червня 2019 року у справі № 911/1892/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82800562>.



Рішення Касаційного кримінального суду

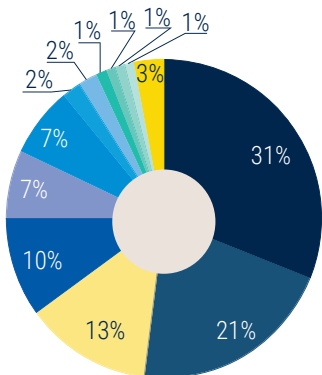
Касаційні скарги в кримінальних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

2018 рік



- злочини проти власності
- злочини проти життя і здоров'я особи
- злочини відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (ст. 399)
- злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту
- злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг
- злочини проти громадської безпеки
- злочини проти громадського порядку та моральності
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян
- злочини у сфері господарської діяльності
- злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи
- злочини проти правосуддя
- справи інших категорій

2019 рік



I. Правові позиції щодо злочинів проти життя і здоров'я



Відповідно до ст. 3 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність. Згідно з положеннями ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право

на життя є невід'ємним правом кожної людини, яке охороняється законом. Зазначені положення міжнародних правових стандартів мають універсальний характер і відображені в Конституції України. Зокрема, у ст. 3 Основного Закону закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави — захищати життя людини. Формою державного захисту життя та особистої недоторканності людини є встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти життя і здоров'я. Враховуючи вищезазначене, Верховний Суд під час касаційного перегляду приділяє особливу увагу цій категорії злочинів.



1. Суд установив, що винний, завдаючи тяжкі тілесні ушкодження, не перебував у стані сильного душевного хвилювання, та правильно кваліфікував його дії за ч. 1 ст. 121 КК України

Згідно з вироком суду ОСОБА_1 визнано винним у тому, що він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, в ході суперечки з дружиною, яка виникла на ґрунті особистих неприязних стосунків, умисно завдав останній удару ножем у живіт, заподіявши тяжкого тілесного ушкодження.

З урахуванням фактичних обставин провадження, встановлених судом, кваліфікація дій ОСОБА_1 за ч. 1 ст. 121 КК України є правильною.

При цьому є неспроможними доводи засудженого про те, що наслідки у виді отримання потерпілою ОСОБА_3 тяжкого тілесного ушкодження настали у зв'язку з її протиправною поведінкою, яка викликала в нього стан сильного душевного хвилювання. ОСОБА_1 вважає, що в його діях відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України і, отже, його дії підлягають кваліфікації за ст. 123 КК України.

Відповідно до положень кримінального закону суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 123 КК України, характеризується не лише умислом, а й таким емоційним станом винного, який значною мірою знижував його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними. Необхідною умовою кваліфікації дій винного за вказаною статтею є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). До тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб. Сильним душевним хвилюванням (фізіологічним афектом) є раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, що протікає швидко та бурхливо і певною мірою знижує здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Як убачається з показань засудженого ОСОБА_1, які він давав у ході судового розгляду в суді першої інстанції, вину у вчиненому злочині, передбаченому ч. 1 ст. 121 КК України, він визнав повністю. Засуджений також вказав, що коли він перебував за місцем спільного проживання зі своєю дружиною, під час сварки остання його вдарила по хворій нозі, після чого він її наздогнав і завдав удару ножем.

Сукупність об'єктивних обставин, установлених судом, характер дій потерпілої та засудженого не дають підстав вважати, що ОСОБА_1 був у стані сильного душевного хвилювання, який настав раптово та зменшив його здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. У матеріалах кримінального провадження відсутні дані про те, що ОСОБА_3 вчинила саме таке протизаконне насильство, яке могло раптово викликати у засудженого стан сильного душевного хвилювання.

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 року у справі № 563/210/18 (провадження № 51-8926км18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7963089>.



2. Дії особи, яка на ґрунті неприязних стосунків здійснила один постріл із пістолета, спорядженого гумовими кулями, у голову потерпілого, правильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 121 КК України

Згідно з вироком ОСОБА_1 визнано винуватим у тому, що він, на ґрунті неприязних стосунків, діючи умисно, з метою вбивства, здійснив один постріл з пістолета, спорядженого гумовими кулями, у голову потерпілого ОСОБА_3. Виконавши всі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, ОСОБА_1 залишив місце події, але злочин не було закінчено з причин, що не залежали від його волі, оскільки потерпілому було надано своєчасну медичну допомогу, чим врятовано його життя.

Зазначені обставини судом першої інстанції були кваліфіковані за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України. Суд апеляційної інстанції дії винної особи перекваліфікував з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 1 ст. 121 КК України.

За встановлених судами першої та апеляційної інстанцій фактичних обставин кримінального провадження дії ОСОБА_1 за ч. 1 ст. 121 КК України кваліфіковано правильно. Так, відповідно до приписів ст. 15 цього Кодексу замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. У випадку, коли особа хоча й не бажає настання суспільно небезпечних наслідків (в цьому випадку у виді смерті потерпілого), проте свідомо припускає їх настання, кримінальна відповідальність за вчинення замаху на злочин виключається.

Як встановлено судами першої та апеляційної інстанцій, ОСОБА_1 під час конфлікту з ОСОБА_3 умисно здійснив у потерпілого постріл із пістолета, спорядженого гумовими кулями несмертельної дії, які не мають достатньої вражаючої здатності. Будучи обізнаним про властивості використовуваної ним зброї, ОСОБА_1 обмежився здійсненням лише одного пострілу, після чого відразу залишив місце злочину. Така поведінка ОСОБА_1, на думку колеги, свідчить про наявність у засудженого неконкретизованого умислу на настання будь-яких наслідків у результаті вчинених дій, у тому числі й можливої смерті потерпілого. При цьому підстав стверджувати, що в момент здійснення пострілу ОСОБА_1 бажав настання лише одного конкретного наслідку саме у виді смерті потерпілого, з матеріалів кримінального провадження не вбачається.

Постанова Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі № 686/14348/16-к (провадження № 51-7463км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79601233>.

3. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 135 КК України, завжди характеризується прямим умислом щодо самого діяння. Ставлення суб'єкта злочину до наслідків завжди характеризується необережністю. Моментом закінчення злочину є ухилення від надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані

Згідно з вироком ОСОБА_4, керуючи автомобілем, рухаючись по проїзній частині, здійснив наїзд на пішохода ОСОБА_5, який рухався по дорозі у попутному автомобілю напрямку, спричинивши потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, що призвели до смерті. Після



здійснення наїзду на пішохода ОСОБА_5 водій ОСОБА_3 не вжив усіх можливих заходів для надання першої медичної допомоги потерпілому, не викликав карету швидкої медичної допомоги, не відправив потерпілого до лікувального закладу, не повідомив про дорожньо-транспортну пригоду орган поліції, не вжив усіх можливих заходів для збереження слідів пригоди і з метою уникнення відповідальності за скоєне на автомобілі, причетному до ДТП, з місця пригоди поїхав. ОСОБА_3 завідомо залишив без допомоги потерпілого ОСОБА_5, який перебував у небезпечному для життя стані та був позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження внаслідок безпорадного стану, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан та був зобов'язаний і мав змогу надати потерпілому допомогу. Зазначені діяння судом першої інстанції були кваліфіковані за ч. 1 ст. 135 КК України.

Ухвалою суду апеляційної інстанції апеляційні скарги потерпілої, прокурора, захисника залишено без задоволення, а вирок суду – без зміни.

Доводи сторони захисту про відсутність у діях ОСОБА_3 складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України, є необґрунтованими.

Стаття 135 КК України передбачає відповідальність за завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого цією статтею, завжди характеризується прямим умислом щодо самого діяння. Що стосується наслідків, ставлення суб'єкта злочину до них завжди характеризується необережністю (злочинною недбалістю чи злочинною самовпевненістю). Із законодавчого визначення випливає, що моментом закінчення злочину є ухилення від надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Для кваліфікації дій винного за цією нормою кримінального закону не має значення і те, що хтось інший надав чи намагався надати допомогу залишеному в небезпеці, а також тяжкість тілесних ушкоджень, отриманих у результаті ДТП.

За встановлених судом першої інстанції фактичних обставин є повністю доведеним той факт, що засуджений ОСОБА_3 одразу після наїзду на ОСОБА_5, не зупиняючи автомобіль, не надавши допомоги останньому, який внаслідок отриманих тілесних ушкоджень її потребував, самовільно покинув місце пригоди, залишивши потерпілого у небезпечному для життя стані. Тому дії засудженого за ч. 1 ст. 135 КК України кваліфіковані правильно, а його винуватість у вчиненому доведена поза розумним сумнівом.

Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 279/3299/16-к (провадження № 51-7219км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957626>.



II. Правові позиції щодо злочинів проти власності

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема зростання кількості злочинів проти власності й виникнення нових видів цих протиправних посягань є проблемою не лише юристів-практиків, які стикаються зі значними труднощами у кваліфікації злочинних посягань на власність, а й теоретиків різних галузей права.

Верховний Суд, розглядаючи кримінальні провадження про злочини проти власності, намагається формувати судову практику, яка надасть можливість уніфікувати діяльність щодо кваліфікації протиправних посягань на власність і сприятиме правовій визначеності при з'ясуванні змісту норм КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти власності.

1. Якщо під час вчинення розбою особа, крім майна, заволоділа офіційним документом потерпілого, який згодом знищила, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 187 та 357 КК України

Як установив суд, ОСОБА_2 з ОСОБА_1, діючи за попередньою змовою, відкрито, погрожуючи заздальгідь заготовленими ножами, вчинили на потерпілого розбійний напад, під час якого заволоділи його майном. Виявивши серед майна паспорт громадянина України на ім'я потерпілого, умисно його спалили.

На думку колеги суддів, висновки суду першої інстанції щодо оцінки доказів винуватості ОСОБА_1 саме у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 187, ч. 1 ст. 357 КК України, належним чином обґрунтовано та вмотивовано.

Твердження про те, що в діях ОСОБА_1 відсутній склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 357 КК України, оскільки паспорт є особистим документом, є безпідставними.

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 357 КК України, є офіційний документ, визначення якого міститься у примітці до ст. 358 цього Кодексу. При встановленні ознак офіційного документа як предмета злочину слід керуватися такими критеріями: документ має бути складено, видано чи посвідчено відповідною особою в межах її компетенції за визначеною законом формою та з належними реквізитами; зафіксована в такому документі інформація повинна мати юридично значущий характер – підтверджені чи засвідчені нею конкретні події, явища або факти мають спричинити чи бути здатними спричинити наслідки правового характеру у вигляді виникнення (реалізації), зміни або припинення певних прав та/або обов'язків. Невідповідність документа хоча б одному з наведених критеріїв перешкоджає визнанню його офіційним.

Суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що вказаний документ є офіційним, оскільки паспорт є власністю держави, а не громадянина, видається державою і має відповідні реквізити та призначення.

Постанова Верховного Суду від 21 березня 2019 року у справі № 127/4109/16-к (провадження № 51-4087км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80751576>.



2. Вторгнення у житло з метою вчинення розбою охоплюється кваліфікуючою ознакою «проникнення» незалежно від того, здійснюється воно з подоланням перешкод чи безперешкодно

Судом встановлено, що ОСОБА_2 проник до квартири потерпілого, скориставшись попередньо викраденим ключем від замка вхідних дверей. Під час реалізації ОСОБА_2 свого умислу, спрямованого на таємне викрадення чужого майна, його дії помітив потерпілий, який до того спав у вказаній квартирі. Для подолання можливої протидії потерпілого ОСОБА_2 завдав йому декілька ударів, примушуючи віддати перстень з руки. Потім ОСОБА_2, взявши в руку металеву викрутку, яку знайшов у квартирі, приставив її до шиї потерпілого та погрожував фізичною розправою, після чого відкрито викрав із квартири потерпілого його особисті речі.

Відповідно до ст. 187 КК України розбій характеризується нападом, який може бути відкритим або несподіваним для потерпілого (таємним). Напад завжди супроводжується насильством над потерпілим як способом подолання дійсного чи можливого опору з метою заволодіння чужим майном. Обов'язковою ознакою розбійного нападу є небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, насильство. При цьому фізичне насильство полягає у силовому впливові на потерпілого, який призводить до заподіяння йому легких тілесних ушкоджень з короткочасним розладом здоров'я або незначною втратою працездатності, середньої тяжкості або важкого тілесного ушкодження, а також в інших насильницьких діях, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх заподіяння. В останньому випадку винна особа має усвідомлювати можливість заподіяння таких тілесних ушкоджень. Розбій вважається закінченим злочином з моменту нападу, поєданого із застосуванням або погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, заволодів майном злочинець чи ні. При цьому під проникненням слід розуміти вторгнення у житло з метою вчинення розбою. Воно здійснюється таємно з подоланням перешкод або безперешкодно у вигляді фізичного переміщення особи у житло.

Як встановлено судом першої інстанції та підтверджено апеляційним судом, засуджений для заволодіння майном потерпілого подолав його опір шляхом погрози застосувати насильство, небезпечне для життя і здоров'я потерпілого, а саме застосував викрутку, що і є однією із кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 3 ст. 187 КК України.

Крім того, за встановленими обставинами вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК України, засуджений заволодів великогабаритними предметами, належними потерпілому, що неможливо здійснити безперешкодно.

У цій справі колегія суддів погодилася з висновками судів першої та апеляційної інстанцій щодо доведеності винуватості засудженого.

Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2019 року у справі № 629/1663/16-к (провадження № 51-6111км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80080037>.



3. Дії особи кваліфікуються як ідеальна сукупність злочинів, передбачених п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України, в тому разі, якщо умисел спочатку був спрямований на вчинення розбою, під час якого виник умисел на умисне вбивство

Як встановлено судом, ОСОБА_1 та ОСОБА_4 за попередньою змовою з метою вбивства потерпілого та заволодіння його майном прибули до місця проживання потерпілого. Коли потерпілий відчинив двері, ОСОБА_1 завдав йому попередньо підшуканим фрагментом металеві труби один удар по голові, від якого потерпілий упав на підлогу веранди будинку. Відразу після цього обвинувачені ОСОБА_1 та ОСОБА_4, діючи з єдиним узгодженим умислом, почергово тією самою металеві трубою завдали по голові потерпілому, який лежав на підлозі, по одному удару. Від отриманих тілесних ушкоджень потерпілий помер на місці події, після чого обвинувачені проникли до приміщення вказаного житлового будинку та заволоділи його майном.

З матеріалів кримінального провадження видно, що дії засуджених, крім п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, суд першої інстанції кваліфікував також за ч. 4 ст. 187 КК України як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя і здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбій).

Кваліфікація діяння особи за п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України (як ідеальна сукупність злочинів) можлива лише у разі, коли доведено, що умисел спочатку був спрямований на вчинення розбою, під час якого вчиняється умисне вбивство.

Проте на підставі досліджених місцевим судом доказів встановлено, що ОСОБА_4 та ОСОБА_1 за попередньою змовою з метою вбивства ОСОБА_5 та заволодіння його майном прибули до місця проживання останнього, де здійснили його вбивство, тобто у засуджених ще до нападу на потерпілого була попередня змова на вбивство з корисливих мотивів. У зв'язку із цим на підставі встановлених судом першої інстанції обставин апеляційний суд виключив із вироку суду першої інстанції рішення про засудження ОСОБА_1 та ОСОБА_4 за ч. 4 ст. 187 КК України. З таким висновком погодилася і колегія суддів Верховного Суду, оскільки кваліфікація дій ОСОБА_1 та ОСОБА_4 за ч. 4 ст. 187 КК України є зайвою.

Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2019 року у справі № 742/519/17 (провадження № 51-4216км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79819289>.

4. Призначення експертизи у кожному кримінальному провадженні для визначення розміру збитків, завданих кримінальним правопорушенням, має обмежений характер

Захисник засудженого за ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК України у касаційній скарзі, посилаючись на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, просив скасувати вироки районного та апеляційного судів і закрити провадження. Стверджував, що винуватості його підзахисного у вчиненні крадіжки майна ТОВ не доведено поза розумним сумнівом у встановленому законом порядку. Звертав увагу, що єдиним доказом щодо розміру заподіяної товариству шкоди є довідки самого ТОВ, яке є зацікавленою стороною у справі. Вважав, що сторона обвинувачення мала б надати суду висновок товарознавчої експертизи щодо розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, проте не зробила цього.



За результатами розгляду Суд сформулював висновок щодо застосування норм права: обов'язкове залучення експерта для проведення експертизи необхідне за наявності двох підстав: по-перше, коли характер об'єктивних обставин, які мають значення для кримінального провадження, неможливо достовірно встановити без залучення особи, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (що є загальною підставою проведення експертизи в кримінальному провадженні, передбаченою ч. 1 ст. 242 КПК України у редакції Закону України № 1261-VII); по-друге, коли мають місце обставини, передбачені ч. 2 цієї норми.

Імперативність п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України у редакції Закону України № 1261-VII щодо призначення експертизи у кожному кримінальному провадженні для визначення розміру збитків, завданих кримінальним правопорушенням, має обмежений характер, оскільки не стосується тих випадків, коли предметом злочину є гроші або інші цінні папери, що мають грошовий еквівалент, а також коли розмір матеріальних збитків, шкоди, заподіяних кримінальним правопорушенням, можливо достовірно встановити без спеціальних знань, а достатньо загальновідомих та загальнодоступних знань, проведення простих арифметичних розрахунків для оцінки даних, отриманих за допомогою інших, крім експертизи, джерел доказування.

У решті випадків сторона обвинувачення на стадії досудового розслідування зобов'язана незалежно від наявності інших доказів, за допомогою яких можливо встановити розмір матеріальних збитків, звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта (а в редакції Закону України № 187-IX – залучити експерта).

Постанова Верховного Суду від 25 листопада 2019 року у справі № 420/1667/18 (провадження № 51-10433кмо18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86070671>.



III. Правові позиції щодо злочинів проти правосуддя

Невід'ємною складовою злочинів проти правосуддя є злочини, що вчиняються особами, до яких застосовуються заходи правового примусу. Суспільна небезпека цієї категорії злочинів полягає, зокрема, в тому, що в результаті їх вчинення підривається авторитет держави, яка взяла на себе обов'язок

не тільки захищати права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб, але й застосовувати реальні заходи впливу, передбачені чинним законодавством, до осіб, винних у вчиненні злочинних посягань. Крім того, непритягнення до відповідальності за ухилення від виконання заходів правового примусу породжує відчуття безкарності та спонукає до вчинення нових злочинів. У зв'язку із цим судовий розгляд цієї категорії злочинів проти правосуддя набуває особливого значення.

1. Кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 389 КК України несуть не лише ті засуджені, яким громадські чи виправні роботи призначені за вироком суду, а й ті засуджені, які відбувають відповідний вид покарання, зокрема, у порядку заміни на підставі ст. 82 КК України, у разі ухилення від відбування таких покарань

У касаційній скарзі прокурор просив скасувати судові рішення та закрити кримінальне



провадження щодо засудженого на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КК України у зв'язку з відсутністю у його діях складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 389 цього Кодексу. Свої вимоги прокурор обґрунтував тим, що засуджений не є суб'єктом цього злочину, оскільки покарання у виді громадських робіт, від відбування якого він ухилився, призначено йому не вироком суду, а застосовано в порядку заміни невідбутої частини покарання на більш м'яке відповідно до ст. 82 КК України. На думку прокурора, внесені у ст. 389 КК України зміни від 7 вересня 2016 року не розширили коло осіб, які визнаються суб'єктом цього злочину, і тому суб'єктом є лише особа, засуджена до громадських чи виправних робіт, тобто така, якій одне з цих покарань було призначено вироком суду, а не та, яка відбуває це покарання на підставі інших судових рішень.

Не погоджуючись із цим, Верховний Суд, зокрема, зазначив, що, на відміну від попередньої редакції ч. 2 ст. 389 КК України, яка передбачала відповідальність за ухилення від відбування громадських чи виправних робіт лише особою, засудженою до цього покарання, ч. 2 ст. 389 КК України в редакції Закону України № 1492-VIII передбачає відповідальність за вказане діяння як особи, засудженої до відповідного покарання, так і засудженого, який відбуває цей вид покарання.

Відповідно до ст. 82 КК України, під час виконання вироку, за наявності певних умов та підстав, особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі невідбута частина призначеного вироком покарання може бути замінена за рішенням суду більш м'яким покаранням, яке надалі має відбувати засуджений. Таке рішення суду не впливає на статус засудженої особи, яка продовжує відбувати покарання за вчинений злочин, хоча обсяг обмеження її прав і свобод зменшується. Отже, постановлення такого рішення судом лише змінює порядок виконання вироку в частині призначеного засудженому покарання, а саме його невідбутої частини.

З огляду на наведене кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 389 КК України в редакції Закону України № 1492-VIII несуть не лише ті засуджені, яким громадські чи виправні роботи призначені за вироком суду, а й ті засуджені, які відбувають відповідний вид покарання, зокрема, у порядку заміни на підставі ст. 82 КК України, у разі ухилення від відбування таких покарань.

Постанова Верховного Суду від 4 квітня 2019 року у справі № 346/5142/17 (провадження № 51-8002км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81139086>.

2. Не допускається притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 389 КК України за ухилення від виконання покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами особи, котру за ті самі дії вже було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 126 КУпАП

Засуджений після набрання вироком законної сили став на облік до органу кримінально-виконавчої інспекції, де йому було роз'яснено права та обов'язки, а також правові наслідки невиконання вироку, в тому числі в частині заборони керувати транспортними засобами впродовж установленого судом строку. Незважаючи на це, 1 вересня 2016 року засуджений



керував автомобілем. Наведений факт виявив працівник поліції, який зупинив транспортний засіб і зафіксував правопорушення. Постановою від цієї ж дати особу було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 126 КУпАП (керування автомобілем особою, позбавленою права керування транспортними засобами) й накладено на нього стягнення у виді штрафу. Надалі Близнюківським РВ КВІ УДПтСУ в Харківській області до прокуратури було скеровано подання про притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 389 КК України, яке також слугувало підставою для здійснення кримінального переслідування з ухваленням згодом обвинувального вироку.

За результатами розгляду Суд сформулював висновок щодо застосування норм права: притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 389 КК України, зокрема за ухилення від виконання покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами, особи, котру вже було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 126 КУпАП (керування автомобілем особою, позбавленою права керування транспортними засобами), виключається у випадку, коли юридичні заходи та наслідки правового реагування на суспільно небезпечну поведінку є непередбачуваними та непропорційними для такої особи; встановлені факти, які двічі призвели до притягнення до відповідальності, були нерозривно пов'язані між собою, а оцінка у кримінальному провадженні по суті стосувалася тих самих фактів, що досліджувались у провадженні про адміністративне правопорушення, і значну їх частину покладено в обґрунтування кримінального обвинувачення. У цьому випадку обвинувачення є несумісним із гарантіями, передбаченими у ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а ухвалення обвинувального вироку суперечить приписам ч. 3 ст. 2 КК України.

Постанова Верховного Суду від 2 грудня 2019 року у справі № 612/712/16-к (провадження № 51-2148кмо18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86275888>.



IV. Право на захист

Одним із прав, гарантованих ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є право на захист, закріплене в підпункті «с» п. 3. Воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду. Цей пункт ст. 6 Конвенції кореспондується зі ст. 59 Конституції України та ст. 20 КПК України. Стаття 7 КПК України передбачає, що кримінальне провадження здійснюється на засадах забезпечення права на захист. Під час розгляду кримінальних проваджень у касаційному порядку Верховний Суд ретельно перевіряє, чи було додержано це право як одне з ключових прав у кримінальному процесі.

1. Використання в кримінальному провадженні як доказів зізнавальних показань обвинувачених, які були надані в порядку, передбаченому КУпАП, за відсутності доступу до захисника

Поza увагою апеляційний суд залишив твердження щодо порушення права на захист під час доставки засуджених до відділу поліції для складання протоколу про адміністративне



правопорушення. Цю обставину не перевірено. Слід звернути увагу на те, що дії засуджених спочатку було кваліфіковано як адміністративне правопорушення. Суд не дав оцінки тому, чи була така початкова кваліфікація виправданою, з огляду на те, що жодних додаткових обставин, які стали підставою для притягнення до кримінальної відповідальності, не було встановлено. Отримані в порядку КУпАП, який є спрощеним, на відміну від КПК України, докази були повністю використані для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, яка передбачає більш серйозне покарання. З огляду на конкретний зв'язок між двома провадженнями важливість первинних слідчих дій не можна недооцінювати, тому їх слід розглядати через призму ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у розумінні забезпечення доступу до захисника. Не зважаючи на вищенаведене, апеляційний суд не лише не перевірів зазначених обставин, а й послався у своєму рішенні як на доказ вини на визнавальні показання засуджених, зазначені у протоколі про адміністративне правопорушення. У справі «А.В. проти України» ЄСПЛ зауважив, що право на захист як таке буде непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини», заява № 36391/02, п. 55). Спосіб, у який п. 1 та підпункт «с» п. 3 ст. 6 Конвенції мають бути застосовані під час досудового розслідування, залежить від особливостей провадження, про яке йдеться, та від обставин справи. З метою встановлення того, чи було досягнуто мети ст. 6 Конвенції – справедливого судового розгляду – необхідно враховувати всю повноту національного провадження у справі (див. рішення від 11 грудня 2008 року у справі «Пановітс проти Кіпру», заява № 4268/04, п. 64). З фактів цієї справи впливає, і сторона захисту наголошує на цьому, що коли засуджені надали визнавальні покази, вони не мали доступу до захисників. Немає жодних свідчень того, що питання було предметом розгляду суду. Такі порушення є істотними, такими, які перешкодили суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Постанова Верховного Суду від 26 лютого 2019 року у справі № 734/117/15-к (провадження № 5756км18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80178614>.

2. Проведення апеляційного розгляду кримінального провадження за відсутності обвинуваченого, який тримається під вартою, а також його захисника, який раніше не брав участі в цьому кримінальному провадженні

Відповідно до статей 342, 345, 405 КПК України суд апеляційної інстанції перед початком судового розгляду повинен з'ясувати, чи вручені судові виклики та повідомлення тим особам, які не прибули в судове засідання. Неприбуття сторони кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду лише у разі, якщо особа була належним чином повідомлена про дату, час і місце апеляційного розгляду та не повідомила про поважні причини свого неприбуття. З матеріалів кримінального провадження видно, що, не погодившись із вироком місцевого суду, засуджений ОСОБА_1, який утримувався під вартою, подав апеляційну скаргу. Про своє бажання брати участь в апеляційному розгляді ОСОБА_1 не зазначив. Водночас до початку апеляційного розгляду на електронну пошту суду апеляційної інстанції надійшла заява захисника ОСОБА_1 з проханням провести апеляційний розгляд за її відсутності. Разом із тим, відповідно до зафіксованого на технічному носії інформації перебігу



судового засідання 15 березня 2018 року, апеляційний суд взагалі не обговорював питання про можливість проведення апеляційного розгляду за відсутності ОСОБА_1 і його захисника. При цьому суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що адвокат раніше не брала участі в цьому кримінальному провадженні як захисник, до матеріалів справи не долучені будь-які документи щодо її повноважень, дані на підтвердження того, що цей захисник завчасно повідомлений у встановленому законом порядку про дату, час та місце апеляційного розгляду, у матеріалах справи також відсутні. Проведення розгляду кримінального провадження в суді апеляційної інстанції без участі захисника за наведених обставин безумовно свідчить про порушення права ОСОБА_1 на ефективний захист.

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 року у справі № 489/2741/17 (провадження № 51-5254км18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79616457>.

3. Факт лікування розладу психіки наркозалежної особи не свідчить про неможливість реалізації нею своїх прав

За змістом п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України у кримінальному провадженні обов'язкова участь захисника забезпечується щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, з моменту встановлення наявності цих вад.

Проте у своїй скарзі засуджений не навів аргументів, які б свідчили про наявність у нього саме істотних вад, і не зазначив, яким чином поведінкові розлади, відображені у медичній довідці при формулюванні діагнозу, перешкодили йому самостійно захищатися від обвинувачення в суді першої інстанції.

У кримінальних провадженнях щодо осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів проти здоров'я населення, факти перебування вказаних осіб на спеціальних обліках і на стаціонарному лікуванні з діагнозом «розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» не можуть автоматично свідчити про нездатність обвинуваченого (засудженого) через фізичні чи психічні вади повною мірою реалізувати свої права, а отже, і про обов'язковість участі захисника в аспекті п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України.

Питання про залучення захисника необхідно вирішувати виходячи з конкретних обставин справи з урахуванням установлених характеру розладів, психічного або соматичного стану здоров'я особи, особливостей її поведінки, стилю комунікації з іншими тощо.

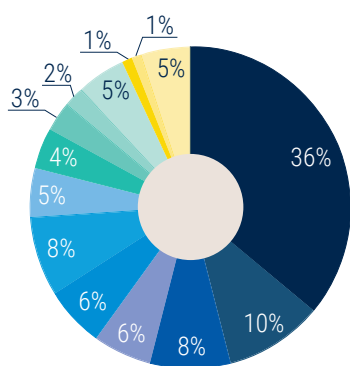
Постанова Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі № 213/1425/17 (провадження № 51-7003кмо18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81426087>.



Рішення Касаційного цивільного суду

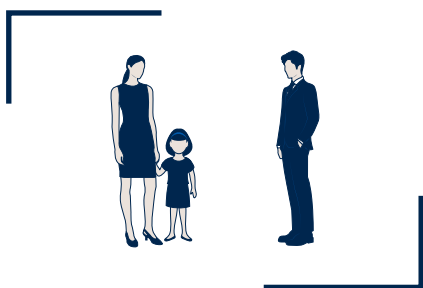
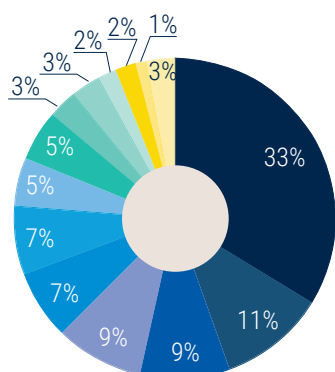
Касаційні скарги в цивільних справах,
що надійшли на розгляд Верховного Суду

2018 рік



- спори, що виникають із договорів
- спори про відшкодування шкоди
- справи з трудових правовідносин
- справи із сімейних правовідносин
- спори про право власності та інші речові права
- спори, що виникають із земельних правовідносин
- справи із житлових правовідносин
- спори про спадкове право
- справи за скаргами на дії або бездіяльність виконавчої служби
- спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»
- інші справи позовного провадження
- справи окремого провадження
- спори про захист честі, гідності та ділової репутації
- справи інших категорій

2019 рік



I. Правові позиції щодо захисту прав та інтересів дитини на належний розвиток, виховання та освіту

Однією з важливих категорій справ, які розглядав КЦС ВС минулого року, є справи у спорах, що виникають із сімейних правовідносин. Особливого підходу та уваги суддів потребував розгляд спорів, у яких йшлося про інтереси

дитини, який повинен бути спрямований на реалізацію принципу «забезпечення якнайкращих інтересів дитини».

У 2018 році КЦС ВС змінив підхід до вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, і з цього часу рішення, ухвалені в таких справах, спрямовані на забезпечення якнайкращих інтересів дитини. У 2019 році практичну реалізацію цього принципу продовжили, про що свідчать судові рішення, спрямовані на захист прав, інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання.



1. Забезпечення якнайкращих інтересів дитини

Верховний Суд дійшов висновку, що якнайкращим інтересам дитини буде відповідати залишення її в середовищі, у якому вона тривалий час проживала разом із матір'ю та братом, навіть за умови, що місце проживання матері знаходиться на тимчасово окупованій території України.

Досліджуючи питання забезпечення безпеки дитини на території проживання матері з урахуванням статусу її невідконтрольності органам державної влади України, суд апеляційної інстанції, з висновком якого погодився Верховний Суд, виходив із того, що батько дитини не надав доказів, які б підтверджували, що сам факт проживання дитини на невідконтрольній Україні території створює небезпеку для її життя і здоров'я.

Також Суд, виключно у цій справі, зробив висновок, що справу з урахуванням фактичних обставин, встановлених судами першої та апеляційної інстанцій, можна вирішити без письмового висновку органу опіки та піклування щодо розв'язання спору, оскільки законодавча невизначеність може призвести до порушення прав дитини.

У зазначеній справі апеляційний суд, рішення якого було залишено без змін судом касаційної інстанції, врахував думку дитини, оскільки дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік і неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав.

Постанова Верховного Суду від 2 жовтня 2019 року у справі № 431/5643/16-ц (провадження № 61-24804св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85111228>.

2. Право дитини висловлювати свою думку та право на врахування думки дитини щодо питань, які стосуються її життя

Верховний Суд підтримав позицію апеляційного суду про наявність підстав для визначення місця проживання дитини разом із батьком.

У справі, яка переглядалася, Суд дійшов висновку, що зібрані у справі докази з урахуванням думки дитини та висновку органу опіки та піклування вказують на те, що проживання малолітньої дитини з батьком найкраще забезпечить її інтереси.

При цьому Суд урахував, що мати дитини майже через рік після припинення фактичних шлюбних відносин із відповідачем та після ухвалення судового рішення про стягнення з неї аліментів на утримання дочки звернулася з вимогою про визначення місця її проживання. За весь цей час вона не цікавилась життям дитини, не брала участі в її вихованні та утриманні, що свідчить про самоусунення матері від виконання своїх батьківських обов'язків. Доказів на спростування цих даних позивачка не надала, хоча це є її процесуальним обов'язком у силу вимог ст. 81 ЦПК України.

Постанова Верховного Суду від 11 вересня 2019 року у справі № 285/1429/17-ц (провадження № 61-17658св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84481210>.



3. Місце проживання дитини не може визначатися лише за її бажанням проживати з одним із батьків

Законне та обґрунтоване рішення про визначення місця проживання дитини не може ґрунтуватися лише на думці дитини та її бажанні проживати з одним із батьків, оскільки завданням суду під час розгляду таких спорів є, зокрема, захист права дітей на розвиток, належне виховання та освіту.

На виконання вказівок, викладених у постанові Верховного Суду від 13 червня 2018 року, у судовому засіданні апеляційного суду малолітні діти в присутності шкільного психолога висловили своє бажання проживати з матір'ю.

Разом із тим, враховуючи якнайкраще забезпечення інтересів дитини, а також те, що діти тривалий час проводять зі своєю матір'ю та її теперішнім чоловіком, мати щодня забирає дітей зі школи й вони йдуть до мечеті, вона самотійно, не враховуючи думки позивача, визначає, чим краще займатися дітям, а також беручи до уваги те, що протягом часу розгляду спору по суті в дітей змінилися обставини життя, вони не відвідують гуртків, дитячих розважальних закладів та закладів культури, не беруть участі в шкільних святах та що діти фактично позбавлені участі батька у їхньому вихованні, апеляційний суд, з висновком якого погодився Верховний Суд, виходив із того, що саме батько забезпечить кращі інтереси дітей з метою реалізації їх прав на освіту, всебічний розвиток, здоров'я, виховання в оточенні любові та поваги.

Постанова Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі № 754/14768/15-ц (провадження № 61-2958св19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82798180>.



II. Правові позиції щодо захисту права особи у сфері праці як основи її гармонійного розвитку

Трудові спори, що розглядалися минулого року КЦС ВС, стосуються переважно питання поновлення на роботі і нарахування, перерахунку різноманітних виплат, які регулюються трудовим законодавством.

Водночас одним зі способів захисту трудових прав осіб може бути припинення трудових відносин. Однак через недосконалість національного законодавства та прогалини в правовому регулюванні цього питання особи, які вимагали припинення трудових відносин у судовому порядку, були позбавлені права на захист в обраний ними спосіб. Проте у 2019 році КЦС ВС ухвалив декілька судових рішень, які сприяли реальному відновленню прав особи вільно обирати вид діяльності для реалізації своїх професійних здібностей.

Крім того, у 2019 році об'єднана палата КЦС ВС підтвердила правовий висновок щодо гарантій від незаконного звільнення працівника під час тимчасової непрацездатності, незалежно від того, за яким трудовим договором він працював – основним чи за сумісництвом.



1. Особа має право вільно обирати вид діяльності для реалізації своїх професійних здібностей

Звертаючись до суду з позовом про припинення трудових відносин із ТОВ «Ревю», позивач зазначив, що з 2014 року воно не веде господарської діяльності, не має працівників, у зв'язку з чим позивач втратив заінтересованість перебувати у трудових відносинах із відповідачем. Оскільки єдиний учасник товариства помер, позивач позбавлений можливості розірвати трудовий договір із роботодавцем, тому просив припинити трудові відносини на підставі ч. 1 ст. 38 КЗпП України.

Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили, оскільки вважали, що питання щодо прийняття на посаду позивача та його звільнення повинно вирішуватися загальними зборами і спадкоємцем єдиного учасника товариства.

Верховний Суд дійшов висновку, що за встановлених у справі обставин положення закону щодо письмового попередження власника про бажання працівника звільнитися нівелюється, а іншого порядку звільнення з ініціативи працівника чинне законодавство не передбачає. Недосконалість законодавства та прогалини у правовому регулюванні певних правовідносин не можуть бути підставою для позбавлення особи права на захист його порушених прав у обраний ним спосіб.

За таких обставин позовні вимоги позивача підлягають задоволенню, а оскаржені судові рішення – скасуванню з ухваленням нового рішення.

Цим правовим висновком Верховний Суд вказав, що захистити трудове право особи можна й у такий спосіб, як звільнення, оскільки до цього захист асоціювався лише з поновленням на роботі.

Постанова Верховного Суду від 22 травня 2019 року у справі № 757/61865/16-ц (провадження № 61-33113св 18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82499307>.

2. Захист права на звільнення з посади за власним бажанням через незаконну бездіяльність учасника товариства

Хоча вирішення питання про припинення трудових відносин за власним бажанням працівника в судовому порядку законодавчо не врегульовано, КЦС ВС, реалізуючи завдання цивільного судочинства, прийняв постанову, якою були захищені права позивача шляхом припинення трудових відносин із ТОВ «Укркеш» на підставі ч. 1 ст. 38 КЗпП України.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій, якими в задоволенні позову було відмовлено, КЦС ВС, посилаючись на передбачену ст. 22 КЗпП України заборону будь-якого прямого або непрямого обмеження прав при укладенні, зміні й припиненні трудового договору та нездійснення ТОВ «Укркеш» будь-яких дій, спрямованих на вирішення питання про звільнення позивача з посади директора товариства, дійшов висновку про наявність підстав для захисту прав позивача шляхом припинення його трудових правовідносин із відповідачем.

Постанова Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 520/11437/16-ц (провадження № 61-11763св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83024956>.



3. Щодо поновлення працівника-сумісника, звільненого під час тимчасової непрацездатності у зв'язку з виходом на роботу основного працівника

КЦС ВС зазначив, що аналіз положень ст. 43-1 КЗпП України свідчить про те, що звільнення працівника-сумісника у зв'язку з прийняттям на його посаду основного працівника (не сумісника) розглядається як розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Тому звільнення за такою підставою вважається розірванням трудового договору з ініціативи роботодавця.

У цій справі КЦС ВС констатував факт порушення роботодавцем ч. 3 ст. 40 КЗпП України та зазначив, що на працівника-сумісника поширюються всі гарантії працівника, отже, його неможливо звільнити за рішенням роботодавця під час тимчасової непрацездатності.

Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі № 522/15685/16-ц (провадження № 61-41074сво18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82001390>.



III. Захист і реалізація прав осіб з інвалідністю

КЦС ВС також розглядає справи, приймаючи рішення про відновлення або захист прав осіб, порушення яких через законодавчу невизначеність тривало роками.

1. Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні створити доступне середовище для людей з особливими потребами

Позивачка, що є особою з інвалідністю першої групи, пересувається лише в інвалідному візку, позбавлена можливості вийти на вулицю без сторонньої допомоги, мешкає на четвертому поверсі будинку, тож просила суд зобов'язати Департамент житлового господарства Харківської міської ради надати їй у користування житлову кімнату на першому поверсі.

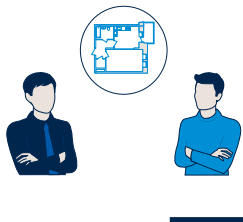
Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, оскільки законодавством не передбачено такого обов'язку міської ради.

Верховний Суд скасував попередні рішення й направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, під час якого суду необхідно врахувати таке.

Як особа з інвалідністю першої групи, що пересувається на інвалідному візку, позивачка не може користуватися житловим приміщенням на четвертому поверсі будинку через те, що він не обладнаний відповідно до норм ДБН щодо доступності приміщень для осіб з інвалідністю.

Суди не звернули уваги на законодавство стосовно обов'язку органів державної влади та місцевого самоврядування створити доступне середовище для людей з особливими потребами та дійшли помилкового висновку про відсутність обов'язків відповідача щодо створення цих умов, не з'ясували дійсних позовних вимог позивачки в частині способу усунення порушеного її права на доступні умови проживання.

Постанова Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі № 638/968/18 (провадження № 61-2337св19): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81425792>.



IV. Дотримання балансу між суспільними інтересами та необхідністю захисту прав громадян

На шляху до реалізації основного завдання цивільного судочинства 20 березня 2019 року КЦС ВС прийняв постанову, якою змінив підхід до вирішення справ за віндикаційними позовами, забезпечивши відповідність національної судової практики практиці Європейського суду з прав людини.

1. Добросовісний набувач не може нести відповідальності через бездіяльність влади

Суди попередніх інстанцій обґрунтовано задовольнили позов про визнання спірної квартири відумерлою спадщиною та визнання права власності на неї за територіальною громадою м. Одеси в особі Одеської міської ради.

Разом із тим вони вважали, що спірна квартира вибула з володіння територіальної громади м. Одеси поза її волею, тому вимоги про витребування квартири з володіння добросовісних набувачів відповідно до ст. 388 ЦК України підлягають задоволенню.

КЦС ВС не погодився з такими висновками, оскільки задоволення віндикаційного позову призведе до порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Правова конструкція, за якої добросовісний набувач втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний і надмірний тягар.

Добросовісний набувач не може відповідати у зв'язку з бездіяльністю влади в рамках процедур, спеціально призначених для запобігання шахрайству при вчиненні правочинів з нерухомим майном. Факт незаконного відчуження та допущення продажу квартири не може породжувати правових наслідків для добросовісного набувача, проте є підставою для виникнення обов'язку в органів місцевого самоврядування здійснити все необхідне, щоб відшкодувати збитки, завдані таким відчуженням.

Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 521/8368/15-ц (провадження № 61-17779св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80980359>.



V. Цивільно-правова відповідальність винного у ДТП пішохода

Керуючись одним із завдань цивільного судочинства щодо справедливого судового розгляду, 20 листопада 2019 року КЦС ВС прийняв постанову, якою змінив судову практику у спрах про відшкодування майнової шкоди, зобов'язавши пішохода, з вини якого сталася ДТП, відповідати за свої дії.



1. Винний у ДТП пішохід зобов'язаний відшкодувати майнову шкоду на загальних підставах

КЦС ВС зазначив, що неможливість кваліфікації пішохода як належного суб'єкта відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, в порядку, передбаченому ст. 1187 ЦК України, не свідчить про відсутність правових підстав для притягнення пішохода, з вини якого сталася ДТП, до цивільно-правової відповідальності за завдану його неправомірними діями шкоду на загальних підставах.

На спірні правовідносини поширюються норми ст. 1166 ЦК України, якою врегульовані загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду, відповідно до якої майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Таким чином, з урахуванням наявності у діях пішохода вини щодо порушення ПДР, внаслідок яких (причинно-наслідковий зв'язок) іншим учасникам дорожнього руху було завдано майнову або моральну шкоду, пішохід має нести цивільно-правову відповідальність щодо відшкодування шкоди на загальних підставах, зокрема, на підставі положень ст. 1166 ЦК України.

З урахуванням наведеного, покладаючи на відповідача обов'язок з відшкодування позивачу майнової шкоди, заподіяної внаслідок пошкодження належного йому автомобіля під час ДТП, яка сталася з вини пішохода внаслідок порушення останнім ПДР, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про наявність правових підстав, передбачених ст. 1166 ЦК України, для відшкодування такої шкоди.

Постанова Верховного Суду від 20 листопада 2019 року у справі № 296/2509/16-ц (провадження № 61-34163св18): <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85836172>.



VI. Спадкова трансмісія: особливості переходу права на спадкування особи, яка мала обов'язкову частку у спадщині

Необхідною умовою здійснення спадкоємцями своїх прав є чітке законодавче регулювання процедури їх реалізації. Спадкова трансмісія має певні особливості у спадкоємстві права на прийняття спадщини, зокрема, коли мова йде про спадкоємця з обов'язковою часткою у спадщині. У такому випадку суди нерідко помилково застосовують ст. 1276 ЦК України, не враховуючи зазначеної вище особливості спадкової трансмісії. Разом із тим 4 вересня 2019 року КЦС ВС розглянув справу № 450/328/15-ц і встановив, що право на обов'язкову частку у спадщині не входить до складу спадщини (спадкова маса) і не може бути передане спадкоємцеві в порядку спадкування (спадкова трансмісія).



1. Поняття «обов'язкова частка» і «майно, що входить до складу спадщини» потребують розмежування

Суд першої інстанції вважав, що Особа_4 після смерті дочки Особа_5 не встигла прийняти спадщину через те, що до спливу шестимісячного строку на її прийняття померла, в результаті чого її право на обов'язкову частку було припинено смертю.

Апеляційний суд, не погоджуючись із висновком суду першої інстанції, зазначив, що оскільки Особа_4, як спадкоємець з обов'язковою часткою, прийняла спадщину після смерті спадкодавиці Особа_5, то її син Особа_1 вправі успадкувати частину всього спадкового майна після смерті матері.

КЦС ВС звернув увагу, що спадщина у вигляді нерухомого майна, яка відкрилася на користь спадкоємця з обов'язковою часткою, не переходить до нього автоматично. Нерухоме майно, право власності на яке не виникло у спадкодавця, не може бути включено до спадкової маси, оскільки відповідна державна реєстрація не проведена.

Тому, на думку суддів, право на обов'язкову частку прямо виключено зі спадщини, яка переходить до спадкоємців особи, що мала це право.

Разом із тим КЦС ВС наголосив: якщо спадкоємець, що мав право на обов'язкову частку, прийняв спадщину і після цього помер, то його спадкоємці успадковують майно, до якого ввійшла прийнята обов'язкова частка. У такому випадку буде мати місце не перехід права на обов'язкову частку до спадкоємців, а прийняття спадщини у загальному порядку.

З урахуванням наведеного КЦС ВС дійшов висновку, що право на обов'язкову частку у спадщині не входить до складу спадщини (спадкова маса) і не може бути передано спадкоємцеві в порядку спадкування, тому суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про відсутність підстав для задоволення позову.

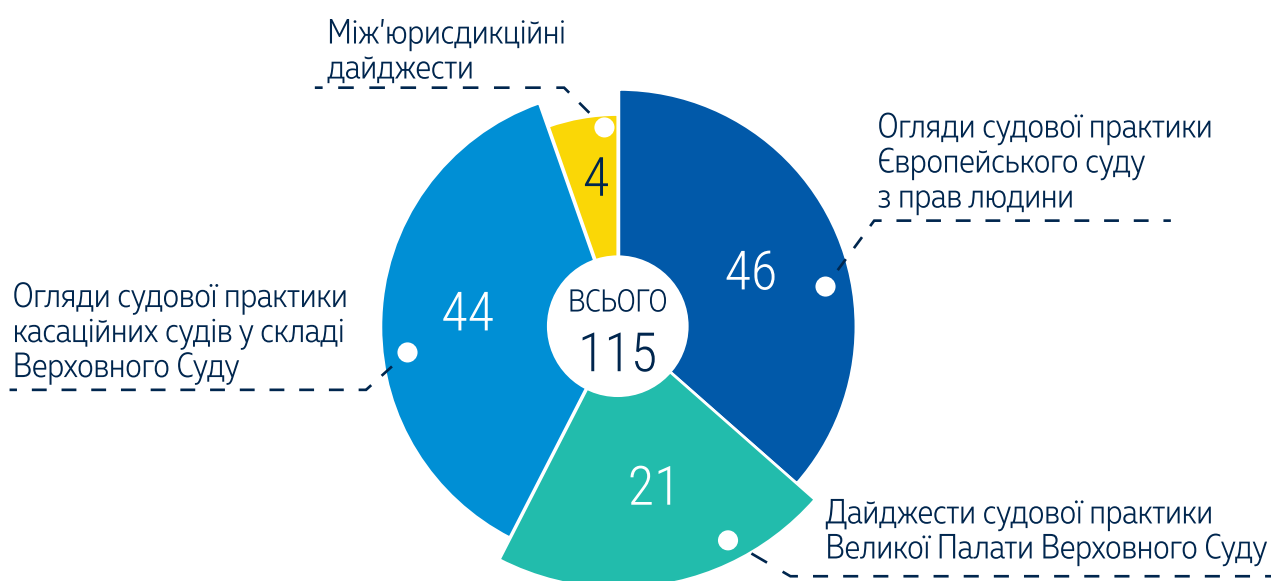
Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2019 року у справі № 450/328/15-ц (провадження № 61-14110св18): <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84512187>.

Систематизація та оприлюднення судової практики

У 2019 році Верховний Суд продовжив активно розвивати напрям діяльності, пов'язаний із систематизацією та оприлюдненням оглядів і дайджестів судової практики.

Протягом 2019 року Верховний Суд опублікував понад 100 таких оглядів. До них належать дайджести практики Великої Палати; огляди практики касаційних судів; між'юрисдикційні дайджести, які висвітлюють практику всіх касаційних судів та Великої Палати, об'єднану за критерієм сфери правових відносин; огляди практики Європейського суду з прав людини.

Оприлюднені огляди і дайджести судової практики



Найбільшого значення сьогодні набувають між'юрисдикційні дайджести, які містять систематизовану інформацію щодо підходів до вирішення усіх проблем, які виникли у певній сфері правових відносин. У 2019 році підготовлено чотири такі дайджести за напрямками: сфера страхування, корпоративні відносини, дотримання екологічного законодавства, спори, які виникають на етапі виконавчого провадження.

Враховуючи, що різні касаційні суди досить часто застосовують одні й ті самі норми права, у практиці кожного з них може бути відображено певний аспект застосування норми права з певної сфери правових відносин, який характеризується особливостями відповідного виду судочинства. Таким чином, між'юрисдикційні дайджести дають змогу сформулювати панорамне бачення стосовно всіх аспектів застосування правових норм окремої сфери судової практики Верховного Суду, а не лише ознайомитись із практикою касаційних судів.

Дайджести судової практики Великої Палати допомагають оперативно відслідковувати розвиток та появу нових підходів до правозастосування. Для визначення оптимального формату та черговості виходу дайджестів було враховано побажання представників професійної юридичної спільноти та прийнято рішення щодо підготовки й оприлюднення відповідних дайджестів щомісяця. Крім того, систематизація вміщених у них позицій

здійснюється за критерієм судової юрисдикції, а також за критерієм процесуальних підстав розгляду. Останні з оприлюднених дайджестів, з-поміж іншого, містять інформацію стосовно розглянутих справ і тих справ, у яких Велика Палата порушила провадження, та щодо справ, повернутих до касаційних судів у зв'язку з відсутністю підстав для розгляду відповідної справи Великою Палатою.

В оглядах судової практики касаційних судів висвітлено основні підходи, сформовані за результатами касаційного перегляду судових рішень у справах певної категорії, характерної для відповідного виду судочинства. Такі огляди є юрисдикційними і стосуються певної вузької сфери суспільних відносин, наприклад відносин у сфері аліментів або відносин у сфері сплати податків тощо. Ці огляди також містять систематизовану судову практику касаційного суду, зокрема основні правові позиції, сформовані у відповідній сфері.

Огляди практики Європейського суду з прав людини оприлюднюються щотижнево. Вперше в Україні висвітлення практики ЄСПЛ набуло таких масштабів і швидкості. У цих оглядах міститься опис усіх рішень ЄСПЛ, прийнятих судом за попередній тиждень, що дає змогу всеосяжно ознайомитися зі справами стосовно України та інших держав – членів Ради Європи. Підготовлені Верховним Судом описи рішень українською мовою оприлюднюються на офіційному вебпорталі практики ЄСПЛ – HUDOC. В оглядах детально описані обставини справи, а також міститься інформація щодо прийнятого ЄСПЛ рішення. В останніх оглядах, крім базової інформації, зазначено правову позицію ЄСПЛ та наведено переклад ключових мотивів суду.

Великий обсяг відповідної інформації зумовлює необхідність у її систематизації. З цією метою Верховний Суд розпочав підготовку тематичних оглядів практики ЄСПЛ. Першим прикладом такої систематизації є Огляд рішень Європейського суду з прав людини, що стосуються дітей та забезпечення їхніх найкращих інтересів, який сфокусовано на проблематиці справ у сфері сімейних правовідносин. Таку діяльність планується продовжити.

Професійна спільнота зазначає, що діяльність Верховного Суду з підготовки дайджестів та оглядів судової практики дуже корисна, а також констатує безпрецедентну відкритість Верховного Суду та зручність поданої інформації. Враховуючи позитивне сприйняття такої практики, а також її відповідність найкращому європейському досвіду, ця діяльність буде продовжуватись і в цьому році.



Анна Короткая Своєчасно і актуально...



1



Виктория Ветрова Дуже корисний огляд. Дякую!



Павел Хомяк Спасибо за Вашу работу!



3



Марина Скляр Как раз сейчас занимаюсь несколькими делами с детской проблематикой. Очень вовремя! Спасибо!



2



Dmitriy Vladimirovich Такі речі просто безцінні 😊👍



2



Igor Zaverukha Дуже круто, залюбки почитаю! Розширюйте і на інші палати.

Науково-консультативна рада при Верховному Суді

У лютому 2018 року при Верховному Суді утворено Науково-консультативну раду, а вже в березні затверджено її склад. Наразі до роботи цього органу залучено 111 висококваліфікованих фахівців у сфері права, а вченим секретарем НКР є суддя Великої Палати Верховного Суду Леонід Лобойко.

У 2019 році, як і в попередньому, судді Верховного Суду активно використовували можливість звернутися до членів НКР із запитом щодо надання наукових висновків у конкретних справах. Звернення стосувалися як загальних питань про застосування права – співвідношення юридичних понять, тотожності диспозицій статей законів тощо, так і тлумачення конкретних норм права щодо призначення покарання за сукупністю вироків, захисту прав військовослужбовців, земельних спорів, податкових правовідносин, кредитних договорів, нотаріальної діяльності, призначення аліментів, проблемних питань застосування Кодексу законів про працю України та ін.

Про ефективність співпраці суддів Верховного Суду і науковців – членів НКР у сфері забезпечення справедливого правосуддя свідчить той факт, що у 2019 році судді 128 разів зверталися до науковців із запитом, на які було отримано 444 наукових висновки.

Члени НКР активно брали участь у круглих столах, організованих за участю Верховного Суду. Наказом Голови Верховного Суду від 19 червня 2019 року за плідну працю та вагомий внесок у забезпечення діяльності Верховного Суду десятьом членам НКР оголошено подяку Верховного Суду.

Завдяки науковому дорадчому забезпеченню здійснення правосуддя Верховним Судом відбувається формування єдиного правозастосування у державі, виявляються та усуваються колізії у правозастосуванні, гарантується справедливе і неупереджене правосуддя на національному рівні, як того вимагає Статут та інші документи Ради Європи та її органів.

Кількість звернень суддів Верховного Суду до Науково-консультативної ради та наданих її членами наукових висновків



Міжнародна діяльність

У 2019 році міжнародне співробітництво Верховного Суду охоплювало такі основні напрями: поглиблення співробітництва з верховними судами інших держав, участь у проєктах міжнародної технічної допомоги, організація міжнародних конференцій та семінарів, здійснення ознайомчих та робочих візитів, співпраця з міжнародними організаціями, іноземними дипломатичними представництвами в Україні та дипломатичними представництвами України за кордоном.

1. На початку 2019 року Голова Верховного Суду Валентина Данішевська традиційно взяла участь в урочистостях з нагоди відкриття судового року Європейського суду з прав людини та в роботі семінару «Підвищення рівня довіри до судової влади» (23–26 січня 2019 року, м. Страсбург). У межах цих заходів Голова Верховного Суду зустрілась із Генеральним секретарем Ради Європи у 2009–2019 роках Турбйорном Ягландом та з Головою ЄСПЛ у 2015–2019 роках Гвідо Раймонді.



Відкриття судового року ЄСПЛ, 23–26 січня 2019 року, м. Страсбург (Франція)

2. У лютому та у вересні 2019 року за сприяння Проєкту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини» відбулися два візити суддів Великої Палати до інституцій РЄ. Під час осіннього візиту Валентина Данішевська зустрілась із Комісаром РЄ з прав людини Дунею Міятович та з новим очільником ЄСПЛ Ліносом-Александром Сісіліаносом.



Зустріч Голови ВС з Комісаром РЄ з прав людини Дунею Міятович та з новим очільником ЄСПЛ Ліносом-Александром Сісіліаносом, 29 вересня 2019 року, м. Страсбург (Франція)



Судді ВП ВС відвідали низку інституцій РЄ в межах інформаційного візиту в м. Страсбурзі (Франція), 23–25 вересня 2019 року

3. У квітні 2019 року делегація ВС на чолі з Валентиною Данішевською перебувала з офіційним візитом в Курії (Верховному суді) Угорщини, метою якого було зміцнення професійних зв'язків між вищими судовими установами України та Угорщини.



Офіційний візит делегації ВС до Курії Угорщини, 4–5 квітня 2019 року, м. Будапешт (Угорщина)

4. 26–29 травня 2019 року Голова ВС узяла участь у роботі ІХ Конференції голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи (м. Братислава) на запрошення своєї колеги, Голови Верховного суду Словацької Республіки Данієли Швецової. Захід відбувався в межах співпраці з Інститутом CEELI.



ІХ Конференція голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи, 26–28 травня, м. Братислава (Словаччина)

5. Верховний Суд спільно з Проєктом Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини» організував конференцію «Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду», яка відбулася 14–15 червня 2019 року у м. Києві. Під час конференції судді ЄСПЛ та ВС, представники інших органів влади України та інституцій Ради Європи виступили з доповідями та взяли участь в обговоренні актуальних питань, зокрема, щодо:

- забезпечення незалежності судової влади;
- ефективності судових рішень крізь призму європейської практики та українських реалій;
- законодавчого та інституційного забезпечення єдності судової практики;
- аспектів розгляду справ щодо злочинів, пов'язаних з корупцією, із застосуванням практики ЄСПЛ;
- можливості вищих судових установ Високої Договірної Сторони, передбаченої Протоколом № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, звертатися до ЄСПЛ стосовно надання консультативних висновків з принципових питань про тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї;
- практики ЄСПЛ і національних судів стосовно відновлення судового провадження.



Конференція «Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду», 14–15 червня 2019 року, м. Київ (Україна)

6. 4–5 липня 2019 року Верховним Судом за підтримки партнерів – Проєкту ЄС «Право-Justice», Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, Програми USAID «Нове правосуддя», Німецького фонду міжнародного правового співробітництва, а також Національного університету державної фіскальної служби України було організовано II Міжнародну науково-практичну конференцію «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети». Учасники конференції обмінювалися професійними думками про сучасні тенденції судового розгляду податкових і митних спорів у контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів, дискутували про наявні проблеми щодо юридичної визначеності і стабільності у податковому праві, працювали над виробленням спільних підходів стосовно їх вирішення.



II Міжнародна науково-практична конференція «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети», 4–5 липня 2019 року, м. Київ (Україна)

7. Семеро суддів Верховного Суду взяли участь в ознайомчому візиті до Європейського суду з прав людини та інших інституцій Ради Європи (9–10 липня 2019 року, Страсбург, Франція), який було організовано Проєктом Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень». Члени делегації обговорили шляхи впровадження стандартів Ради Європи стосовно захисту прав внутрішнього переміщених осіб у національну судову практику та відвідали слухання Великої Палати Європейського суду з прав людини у справі *Brother Watch and Others v. the United Kingdom*.

За результатами візиту, за сприяння Проєкту Ради Європи з питань внутрішнього переміщення, у приміщенні Верховного Суду 19 серпня 2019 року відбулася експертна зустріч, присвячена міжнародним стандартам компенсації майнової шкоди, завданої збройним конфліктом та вимушеним переміщенням. У ній взяли участь Валентина Данішевська, Голова Верховного Суду, судді Великої Палати Верховного Суду, а також провідні міжнародні експерти з питань компенсації шкоди, завданої збройним конфліктом, та представники Ради Європи.



Делегація суддів ВС під час ознайомчого візиту до ЄСПЛ та інших інституцій РЄ, 9–10 липня 2019 року, м. Страсбург (Франція)

8. Під час головування Франції у Комітеті міністрів Ради Європи у вересні 2019 року відбулася конференція голів верховних судів держав-членів РЄ (м. Париж), участь у якій також взяла Голова ВС. Організатори заходу: Конституційна рада, Державна рада та Касаційний суд Французької Республіки.

9. За підтримки Проєкту «Twinning Верховний Суд: Посилення інституційної спроможності Верховного Суду у сфері захисту прав людини на національному рівні» були організовані фахові дискусії, круглі столи, міжнародні конференції, під час яких судді ВС разом з міжнародними експертами обговорювали питання щодо механізмів забезпечення принципу доступу до правосуддя і верховенства права в Україні, використання процесуальних фільтрів та інституту спеціалізації суддів, застосування інформаційних технологій для уніфікації судової практики, підвищення рівня професійної підготовки суддів та працівників апарату ВС, посилення адміністративного потенціалу ВС тощо.



Засідання Керівного комітету Проєкту «Twinning Верховний Суд: Посилення інституційної спроможності Верховного Суду у сфері захисту прав людини на національному рівні», 25 березня 2019 року, м. Київ (Україна)

У межах Проєкту відбувалися візити представників Верховного Суду до держав – членів ЄС (зокрема, у червні 2019 року – до Верховного суду Австрії), під час яких вони ознайомлювалися з досвідом інших країн стосовно вирішення питань щодо застосування касаційних фільтрів, забезпечення єдності судової практики, організації роботи найвищої судової інституції тощо.



Навчальний візит суддів ВС до Верховного суду Австрії, 18–20 червня 2019 року, м. Відень (Австрія)

10. У 2019 році активно працювала Робоча група з підготовки навчального курсу з написання судових рішень у рамках діяльності Канадсько-українського проєкту підтримки судової реформи в Україні, у складі якої працювали судді чотирьох касаційних судів та ВП ВС.

У межах цього проєкту Секретар ВП ВС Всеволод Князев та суддя КГС ВС Іван Міщенко взяли участь у роботі Дев'ятої конференції Міжнародної організації з питань судової підготовки, що відбулася 20–28 вересня 2019 року в Південно-Африканській Республіці (м. Кейптаун).



Судді ВС Всеволод Князев та Іван Міщенко презентували курс із написання судових рішень для українських суддів, 22–26 вересня 2019 року, м. Кейптаун (Південно-Африканська Республіка)

11. Одним із ключових форматів багаторічного співробітництва Верховного Суду з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва є українсько-німецькі фахові зустрічі з обговорення актуальних питань правосуддя та судової практики вищих судових інстанцій України й Німеччини. Так, у вересні та жовтні 2019 року відбулися фахові обговорення із суддями усіх касаційних судів та ВП ВС.

На продовження київських обговорень у м. Бонні 18–21 листопада 2019 року відбулися фахові зустрічі суддів ВС із суддями Федерального верховного суду Німеччини.



Візит суддів ВС до Федерального верховного суду Німеччини, 18–21 листопада 2019 року, м. Бонн (Німеччина)

Наприкінці листопада 2019 року голова КАС ВС Михайло Смокович узяв участь у роботі XV Німецько-українського колоквиуму з питань адміністративного процесуального права, який проходив у Німеччині (м. Кобленц).

12. Судді ВС виступили з доповідями та взяли участь в обговореннях актуальних питань на VIII Судовому форумі, організованому Асоціацією правників України у співпраці з Проєктом Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», який відбувся 3–4 жовтня 2019 року в м. Києві.



Судді ВС виступили з доповідями на VIII Судовому форумі,
3–4 жовтня 2019 року, м. Київ (Україна)

Судовий форум є одним із наймасштабніших та найвпливовіших заходів в Україні, що традиційно об'єднує на незалежному майданчику представників судової влади, міжнародних та національних експертів, практикуючих юристів для обговорення актуальних питань.

13. 7 листопада 2019 року Верховним Судом за сприяння Проєкту ЄС «Право-Justice» було організовано Міжнародний судовий форум «Судовий захист довкілля та екологічних прав». Ініціатором заходу була Судова палата з розгляду справ щодо захисту соціальних прав КАС ВС. Учасники форуму обмінювалися професійними думками про наявні проблеми щодо публічного управління в екологічній сфері, працювали над виробленням спільних підходів стосовно їх вирішення, а також запропонували практичні рекомендації щодо законодавчих змін, формування єдиної методології застосування та використання норм екологічного та адміністративного законодавства.

14. З 12 по 16 листопада 2019 року у Швейцарській Конфедерації (м. Женева) проходив Форум з питань інтелектуальної власності для суддів, до участі у якому долучився заступник Голови Верховного Суду, голова КГС ВС Богдан Львов.

Заступник Голови ВС, голова КГС ВС Богдан Львов виступив на Форумі з питань інтелектуальної власності для суддів,
13–15 листопада 2019 року, м. Женева (Швейцарія)



15. У вересні минулого року суддя КГС ВС Ігор Бенедисюк у складі делегації України виступив з доповіддю щодо незалежності судової влади України під час роботи щорічної наради ОБСЄ з огляду виконання зобов'язань держав-учасниць у людському вимірі, яка проходила у Польщі (м. Варшава).

16. Традиційно восени Координатор проєктів ОБСЄ в Україні проводив у Львові щорічний міжнародний форум з практики ЄСПЛ. Минулого року Проєкт Координатора проєктів ОБСЄ в Україні «Підтримка навчання суддів, що відповідає їхнім потребам» спільно з Проєктом Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» організували VIII форум, у якому взяли участь Голова Верховного Суду та судді ВП ВС. Дискусії, які відбуваються на щорічному форумі, спрямовані на поглиблення застосування в Україні практики ЄСПЛ та вдосконалення правосуддя й захисту прав людини відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

17. З 2019 року Верховний Суд є асоційованим членом Форуму суддів з питань навколишнього середовища Європейського Союзу (EUFJE) і протягом минулого року долучався до відповідних заходів. Так, суддя ВП ВС Віталій Уркевич взяв участь у Щорічній конференції EUFJE у Фінляндії (м. Гельсінкі), яка відбулася 13–14 вересня 2019 року, а суддя ВП ВС

Олександр Прокопенко – у Судовому колоквиумі та дванадцятій зустрічі Цільової групи Орхуської конвенції з доступу до правосуддя, організованих Європейською економічною комісією ООН, що проходили 27 лютого – 1 березня 2019 року у Швейцарії (м. Женева).



Суддя ВП ВС Віталій Уркевич взяв участь у Щорічній конференції EUFJE, 13–14 вересня 2019 року, м. Гельсінкі (Фінляндія)



Суддя ВП ВС Олександр Прокопенко взяв участь у дванадцятій зустрічі Цільової групи Орхуської конвенції з доступу до правосуддя, 7 лютого – 1 березня 2019 року, м. Женева (Швейцарія)

18. Верховний Суд налагодив плідне співробітництво з проєктами Ради Європи, Європейського Союзу, Канади, Агентства США з міжнародного розвитку, Німецького фонду міжнародного правового співробітництва, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Організації Об'єднаних Націй, за сприяння яких організуються міжнародні заходи у різних форматах, що сприяють створенню в Україні ефективної системи судового захисту.

У 2019 році судді та працівники ВС вивчали закордонний досвід і ділилися власними досягненнями в таких країнах:

- Республіка Австрія
- Республіка Білорусь
- Королівство Бельгія
- Республіка Індія
- Королівство Іспанія
- Канада
- Китайська Народна Республіка
- Республіка Корея
- Латвійська Республіка
- Литовська Республіка
- Мексиканські Сполучені Штати
- Королівство Нідерланди
- Федеративна Республіка Німеччина
- Південно-Африканська Республіка
- Республіка Польща
- Словацька Республіка
- Сполучені Штати Америки
- Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії
- Республіка Сінгапур
- Угорщина
- Республіка Узбекистан
- Фінляндська Республіка
- Французька Республіка
- Швейцарська конфедерація



Законопроектна робота

Одним із повноважень Верховного Суду є надання висновків щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України.

У 2019 році, сповненому багатьма подіями, які були пов'язані, в тому числі, й з проведенням чергової судової реформи, Верховний Суд займав проактивну позицію щодо надання оцінки змінам, які суб'єкти законодавчої ініціативи пропонували внести до нормативно-правових актів.

Так, у вересні 2019 року Пленум Верховного Суду затвердив висновок стосовно проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (№ 1008 від 29 серпня 2019 року), визнавши його таким, що створює загрозу незалежності судової влади.

Пленум ВС висловив низку зауважень до законопроекту № 1008, зокрема, вказавши, що:

- положення проєкту в частині скорочення максимальної кількості суддів Верховного Суду з 200 до 100 осіб, зменшення суддівської винагороди суддів ВС, так само як і передбачений цим законопроектом повторний добір суддів Верховного Суду, суперечать стандартам Ради Європи та міжнародним зобов'язанням України;
- скорочення кількості суддів Верховного Суду не може бути здійснено до належного укомплектування судів першої та апеляційної інстанцій, послідовного забезпечення єдності судової практики та, як наслідок, підвищення авторитету цих судів і зниження очікувань учасників процесу щодо можливості успішного оскарження рішень у Верховному Суді;
- перегляд наявних дисциплінарних процедур стосовно суддів, що передбачено законопроектом, звужує гарантії суддівської незалежності та порушує принцип правової визначеності.

Водночас Пленум ВС зазначив, що ініціатива вирівнювання зарплат суддів першої та апеляційної інстанцій, незалежно від того, чи завершилося щодо них кваліфікаційне оцінювання, заслуговує на підтримку.

Пленум ВС також підтримав консультативний висновок Вищої ради правосуддя щодо законопроекту № 1008, в якому ВРП висловила певні застереження до зазначеного проєкту, й надала відповідні пропозиції для унормування та конкретизації його положень. Відкрите звернення до народних депутатів України щодо цього проєкту було затверджене і Радою суддів України. Свою позицію стосовно запропонованих змін висловили й міжнародні партнери, наголосивши на тому, що швидке ухвалення недосконалого законодавчого акта може підірвати реформаторські зусилля та призвести до небажаних наслідків.

У листопаді 2019 року Пленум ВС затвердив ще два висновки: щодо окремих положень проєкту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному



Засідання Пленуму Верховного Суду, 15 листопада 2019 року

порядку» (№ 2314 від 25 жовтня 2019 року) та проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо вдосконалення порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів» (№ 2271 від 16 жовтня 2019 року).

Перший проєкт, на думку Пленуму ВС, потребує доопрацювання, а реалізація другого проєкту призведе до порушення принципу суддівської незалежності. Адже останнім пропонувалося внести зміни щодо вдосконалення порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, установивши, що скасування або зміна судового рішення має наслідком притягнення судді, який брав участь у його ухваленні, до дисциплінарної відповідальності.

Пленум ВС, зокрема, зауважив, що це суперечить ч. 4 ст. 126 Конституції України, у якій прямо вказано, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Загалом у 2019 році Верховний Суд здійснив правову експертизу 45 проєктів законів України, з яких:



Крім того, на запити Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховний Суд надав пропозиції до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» і пропозиції щодо запровадження інституту кримінального проступку та приведення нормативно-правових актів у відповідність до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Верховний Суд також сформував власні пропозиції щодо Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування».

Комунікаційна діяльність

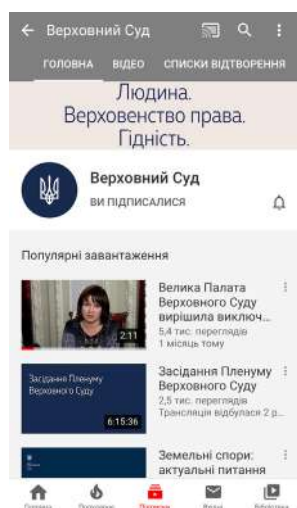
У 2019 році Верховний Суд активно посилював комунікацію з громадськістю та представниками ЗМІ. Якщо у 2018 році суспільство дізнавалося про діяльність ВС з офіційного вебсайту та зі сторінки у Facebook, то у 2019 році кількість комунікаційних каналів значно зростає.

Так, у березні 2019 року з'явився офіційний канал ВС у Telegram, на який підписалося понад 6 тисяч осіб. У жовтні 2019 року ВС приєднався до Instagram і за допомогою яскравих фотографій розповідає про професійне життя суддів та працівників апарату, про їхні наукові, творчі, спортивні досягнення, захоплення та ін. Цей акаунт має 2,5 тисячі читачів.

З листопада 2019 року ВС присутній у Twitter, який дає можливість оперативно поширювати короткі новини про роботу суду.



Twitter



Facebook



Instagram



Telegram

Акаунти Верховного Суду у соціальних мережах та месенджерах

Найбільш популярною залишається сторінка ВС у Facebook, кількість читачів якої у 2019 році зростає до 41 тисячі (у 2018 році їх було близько 28 тисяч).

Важливим каналом поширення інформації про діяльність Верховного Суду є офіційний вебсайт установи, кількість користувачів якого протягом 2019 року становить майже 2 мільйони, а кількість переглядів сторінок вебсайту перевищила 4,2 мільйони.

Комунікаційна команда Верховного Суду активно розвиває канал ВС у Youtube.

ВС почав створювати власний відеоконтент – новинні відеосюжети та коментарі суддів щодо розглянутих судових справ.

Один із таких відеосюжетів, розміщений на сторінці ВС в Facebook, набрав майже 40 тисяч переглядів. Він стосувався судового рішення ВС про стягнення матеріальної шкоди з пішохода, який спричинив ДТП, на користь водія пошкодженого авто, котре привернуло увагу правників, автомобілістів, засобів масової інформації та користувачів соцмереж. У відеосюжеті суддя КЦС ВС (суддя-доповідач у цій справі) Марина Червинська прокоментувала обставини справи.



Суддя КЦС ВС Марина Червинська дає коментар щодо обставин справи про стягнення матеріальної шкоди з пішохода, який спричинив ДТП, на користь водія пошкодженого авто, 13 грудня 2019 року

Судді також роз'яснювали суспільству рішення у справах, які викликали резонанс, під час організованих комунікаційною командою заходів, брифінгів та зустрічей із представниками ЗМІ.

Крім того, судді ВС дають журналістам коментарі, інтерв'ю щодо інших суспільно важливих питань.

Представники ЗМІ також отримують актуальну інформацію про діяльність Верховного Суду із соціальних мереж та з офіційного вебсайту ВС, розміщуючи її на власних ресурсах.

Деякі судді ВС мають персональні блоги на мас-медійних платформах.



Суддя-спікер ККС ВС Світлана Яковлева дає коментар представникам ЗМІ під час форуму «Незалежні суди та вільні ЗМІ: висвітлення кримінальних процесів», 28 травня 2019 року



Секретар ВП ВС Всеволод Князєв дає коментар телеканалу UA:Перший щодо прийняття законопроекту № 1008, 16 жовтня 2019 року

Тож комунікаційна команда ВС продовжує інформувати громадськість про цікаві та важливі рішення Суду, ділитися актуальною статистикою щодо розгляду справ, оглядами судової практики тощо за допомогою великої кількості комунікаційних каналів для того, щоб пояснювати громадянам ключові рішення ВС та підвищувати їхню обізнаність про діяльність найвищої судової установи.

Викладацька та просвітницька діяльність

Аби донести юридичній спільноті та громадськості правові позиції найвищої судової установи, судді Верховного Суду беруть участь у професійних семінарах, круглих столах і форумах. Про діяльність ВС на різних заходах розповідають і працівники апарату Суду.



Суддя ВП ВС Дмитро Гудима у рамках проекту «Відкритий суд» розповідає про застосування ввідикаційного та негаторного позовів щодо нерухомого майна у практиці ВП ВС, 1 червня 2019 року

Начальник правового управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи ВС на засіданні комітету з трудового права Асоціації правників України, 17 травня 2019 року



Багато суддів ВС є викладачами Національної школи суддів України, де вони діляться досвідом із колегами з судів нижчих інстанцій, а також беруть участь у розробленні відповідних навчальних курсів.



Суддя ККС ВС Ольга Булейко під час засідання робочої групи Національної школи суддів України з розроблення навчального курсу для суддів «Перешкоджання у здійсненні судочинства (процесуальні інтервенції). Методи протидії», 7 жовтня 2019 року

Секретар Великої Палати Верховного Суду Всеволод Князєв є доцентом кафедри адміністративного права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Студенти юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка мають нагоду слухати навчальні дисципліни, які в цьому вищому навчальному закладі викладає суддя Великої Палати ВС Дмитро Гудима. У тому ж університеті на кафедрі кримінального права та кримінології викладає суддя Великої Палати ВС Наталія Антонюк.

А суддя Великої Палати ВС Олександра Яновська є професором кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На іншій кафедрі (адміністративного права) юридичного факультету цього ж університету викладає суддя КАС ВС Володимир Бевзенко. Його колега суддя КАС ВС Олеся Радишевська також читає лекції у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, а ще – у Вармінсько-Мазурському університеті в м. Ольштин (Республіка Польща).

Суддя КАС ВАС Семен Стеценко також викладає у двох вищих навчальних закладах – Запорізькому національному університеті та Національній академії державного управління при Президентіві України.

Студентам Національної академії управління пощастило поглиблювати знання завдяки лекціям судді КАС ВС Олега Білоуса, студентам Академії адвокатури України – лекціям судді КАС ВС Наталії Блажівської та судді КЦС ВС Валентини Сімоненко, а студентам Університету економіки і права «КРОК» – лекціям судді КАС ВС Олени Губської.

Голова КАС ВС Михайло Смокович, незважаючи на велике навантаження, знаходить час для викладання у трьох вищих навчальних закладах: Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному університеті «Острозька академія» та Національному авіаційному університеті.

Цікаві та пізнавальні лекції з міжнародного торговельного права та міжнародного комерційного арбітражу читає суддя КГС ВС Костянтин Пільков у Київському національному торговельно-економічному університеті.

Суддя КГС ВС Надія Багай – доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, в якому викладає навчальні дисципліни «Аграрне право України» та «Вирішення земельних спорів». Її колега – суддя КГС ВС Віталій Зуєв є керівником кількох аспірантів в Університеті митної справи та фінансів.

Суддя КЦС ВС Валентина Журавель – член Спеціалізованої вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На кафедрі міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин цього ж університету також викладає суддя КЦС ВС Юлія Черняк.

Суддя КЦС ВС Василь Крат є доцентом кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Суддя КЦС ВС Валентин Сердюк викладає в Міжнародному науково-технічному університеті імені академіка Юрія Бугая.

Деякі працівники апарату ВС також викладають у різних вищих навчальних закладах.



Судді ВП ВС Олена Кібенко та Віталій Уркевич беруть участь у проведенні Всеукраїнської акції «Урок справедливості», 21 лютого 2019 року



Зустріч судді КАС ВС Володимира Кравчука з переможцями конкурсу «Справедливці», який проводився на офіційній сторінці ВС в Instagram, 26 грудня 2019 року

Крім того, у 2019 році судді ВС продовжували долучатися до проведення Всеукраїнської акції «Урок справедливості». Під час цих просвітницьких зустрічей судді знайомлять школярів із судовим процесом на прикладі мультфільмів на правову тематику «Кінь проти хом'яка» та «Слон проти жирафи», ідея створення яких належить судді КАС ВС Володимиру Кравчуку. Такі заходи ініційовані Асоціацією розвитку суддівського самоврядування України за підтримки Ради суддів України та проведені в рамках реалізації грантового проєкту «Підвищення обізнаності дітей з діяльністю судів» за підтримки Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Нове правосуддя».

Дізнатися про діяльність найвищого судового органу та поспілкувались із суддями всі охочі мають можливість і під час екскурсій до представницького корпусу ВС – Кловського палацу та до інших будівель, у яких розміщені касаційні суди.



Для наймолодших відвідувачів Верховного Суду організовано квест на правову тематику, 21 червня 2019 року

«Урок справедливості» для дітей та дорослих, які проходять реабілітацію у Київському міському центрі соціальної, професійної та трудової реабілітації осіб з інвалідністю, 21 грудня 2019 року



Позаробоча діяльність

Суддів та працівників апарату Верховного Суду об'єднує не лише спільна діяльність, спрямована на забезпечення прав осіб, їхніх свобод та інтересів. У вільний від роботи час судді та працівники апарату збираються разом, аби взяти участь у спортивних, інтелектуальних заходах та зробити справи, корисні для суспільства.

У 2019 році учасники створеного за ініціативи судді Великої Палати Верховного Суду Олени Кібенко суддівського бігового клубу Supreme Run брали участь у марафонах, напівмарафонах та благодійних забігах, у тому числі й за кордоном. Так, ідейна натхненниця бігового клубу Олена Кібенко успішно здолала всю дистанцію під час London Marathon (Велика Британія) та пробігла 42 км 195 м в одному з марафонів серії Abbott World Marathon Majors у Чикаго (США), які були присвячені збору коштів на благодійність.

Не залишаються байдужими судді та працівники апарату ВС до спортивних ініціатив Supreme Bike, Supreme Swim та інтелектуальної ініціативи Supreme Mind.

У турнірі з мініфутболу, який проводиться серед суддів, працівників судів, інших органів та установ системи правосуддя, команда КАС ВС виборола «Кубок Феміди 2019».

Судді та працівники апарату КАС ВС дбають про озеленення міста: у 2018 році вони посадили ялини та липи в Маріїнському парку, а у 2019 році – кущі калини в парку Вічної Слави.



«Пробіг під каштанами» став доброю традицією бігового клубу SupremeRun святкування Дня Києва, 26 травня 2019 року

Інтелектуальні змагання «Що? Де? Коли?», 27 травня 2019 року





Суддя КЦС ВС Євген Синельников подолав 10 км під час запливу через Дніпро, 13 липня 2019 року



Суддя ВП ВС Олена Кібенко пробігла марафонну дистанцію під час Abbott World Marathon Majors у Чикаго (США), 13 жовтня 2019 року



Судді та працівники апарату КАС ВС висаджують калиновий гай у парку Вічної Слави, 12 квітня 2019 року



Проведення Дня вишиванки – ще одна чудова традиція, яку підтримує Верховний Суд, 16 травня 2019 року



Команда ВС з футболу виборола кубок турніру з мініфутболу «Кубок Феміди 2019», 7 грудня 2019 року



Велосипедисти ВС Supreme Bike під час Велодня, 1 червня 2019 року

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 twitter.com/supremecourt_ua